

Harkai István*

REKONSTRUÁLT MŰEMLÉKEK SZERZŐI JOGI ASPEKTUSBÓL

„... kegyelmetek mentül hamarabb lehet lásson hozzá, mert az töröktül nem félek úgy mint az kőtül, azt sem tudom honnan szakat nyakamba vagy pedig házam népének nyokokban...”

Pap János diósgyőri várkapitány
1662. december 29.¹

Az épített örökség állandó változását jól szemlélteti, hogy amit egy adott korszakban élők látnak, az jóformán pillanatkép. Az épületek állandóan változnak, felépülnek, kiegészülnek, átépülnek, visszabontatnak, leromboltatnak vagy gondozás hiányában elpusztulnak. Védelmük nemcsak kötelezettség, hanem különböző szemléletmódok találkozási pontja. Ezekben a műemlékes szakma (régészek, építészek, művészettörténészek) érvkészlete mellett megbújnak komoly szerzői jogi kérdések.

Hogyan kell tekintenünk azokra az építményeinkre, emlékhelyeinkre, amelyek ma romjaikból épülnek újjá? Hogyan és kit véd a szerzői jog a diósgyőri, a füzéri vár rekonstruált építményei, illetve a Közlekedési Múzeum és a Budavári Palota esetében? Új építmény jön létre, vagy a régi, még álló maradványok átdolgozásáról beszélhetünk egy-egy várrom helyreállítása esetében? Amennyiben az eredeti tervek ismertek, figyelembe lehet, illetve kell őket venni a rekonstrukció során? Egyáltalán, meddig terjed a helyreállításokat tervező mérnökök mozgásterét? Beszélhetünk-e a tervek és a kivitelezett építészeti alkotások esetében egyéni, eredeti jellegről akkor, ha a mérnök tollát nemcsak a helyszín fizikai adottságai, a megrendelő elvárásai, hanem a régészeti, művészettörténeti és történeti kutatások eredményei is kötik, „vezetik”? Jogában áll-e a tulajdonosnak egy sokak által használt közösségi teret akár lebontani, vagy oly mértékben megváltoztatni, hogy a régi helyén egy attól lényegesen eltérő, új építészeti alkotás szülessen? Amennyiben a megváltoztatott alkotáson a tervező szerzői joga még fennáll, meddig köteles túrni a tulajdonos azon beavatkozásait, amelyek a mű egységét, integritását sértik?

Az épített környezet fényképészeti úton történő többszörözése a fényképezőgép feltalálása óta ismert jelenség. Célja minden korban a saját célú gyönyörködtetéstől az emlékek visszaidézésén át a kereskedelmi forgalomban történő terjesztésig terjed. Felmerül tehát

* A szerző a Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudomány Doktori Iskolájának hallgatója, fő kutatási területe az Európai Unió szerzői joga, különös tekintettel a digitális kor kihívásaira, a Copy21 szerzői jogi szakmai blog tagja.

¹ Gáspár Ibolya: Diósgyőr: ragyogás és újjászületés – <http://archeologia.hu/diosgyor-ragyogas-es-ujjaszuletes> (letöltés ideje: 2016. május 1.)

a kérdés, hogy az építészeti alkotások többszörözhető-e fényképészeti vagy más vizuális módon, majd ezt követően terjeszthető-e a képek? Létezik panorámaszabadság Magyarországon?

Noha a jelen tanulmány homlokterében a műemléki helyreállítások, rekonstrukciók szerzői jogi vonatkozásai állnak, az első fejezet rövid, talán kissé bölcsekedő, ám a téma komplex tárgyalása szempontjából nem nélkülözhető felvezetőt ad a rekonstrukciók történeti háttéréről, illetve a műemlékvédelem néhány alapvető rendelkezéséről.

1. Romok, rekonstrukciók

Magyarország épített örökségállománya a mohácsi katasztrófaig szervesen fejlődött és folyamatosan változott. Az ország hadszíntérré válásával a harcok által érintett településeken ez az örökség vészesen leromlott, majd a romokat vagy barokk stílusban építették át, újították fel, vagy pedig kőbányaként használva teljesen lerontották.

Az épületek történetében a bontás – hacsak nem a pusztító szándék vezeti – gyakran egy új építmény felépítését hozza magával, amelybe történelmi példákkal igazolhatóan belefoglaltnak mindazon építőanyagok, amelyek a korábbi épület alkotórészei voltak. Erre példát nem kizárólag a régmúlt századok, hanem – amint azt később látni fogjuk – a modern szerzői jogi gyakorlat is ismer.²

Az idejétmúlt épületek lebontása vagy átdolgozása egy új épületté már a magyar állam első századában ismert volt. A Pannónia területén fellelhető római kori romokat a korai Árpádok foglalták bele az új központok építményeibe. A *Medium Regni*³ legfontosabb királyi székhelyei (Visegrád, sibrik-dombi ispánsági vár, Aquincum-Óbuda) a középkorban is tudták hasznosítani a rómaiak épületeit. Óbudát még a 14. században is friss forrásvízzel látta el az egykori légiós tábor vízvezetéke,⁴ a város prépostságához pedig felhasználták a korábbi erőd romjait.⁵ Pécs 1543-ban történő oszmán megszállása után a város új ura, Gázi Kászim pasa a harcokban megrongálódott, korábban dzsámiként is használt Szent Bertalan

² Lásd később az SZJSZT-05/13 számú szakvélemény ismertetését. Válogatás a Szerzői Jogi Szakértő Testület szakvéleményeiből: SZJSZT-05/2013 – Uszoda fejlesztésével kapcsolatos szerzői jogi kérdések. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 8. (118.) évf. 5. sz., 2013. október, p. 114.

³ A királyság központja az a Pilis-hegységet közrefogó tájegység volt, amelyet a három igen fontos királyi/főpapi székhely, Esztergom, Székesfehérvár és Óbuda/Buda határolt. A magyar középkor uralkodói itt rendezték be székhelyüket. Esztergom korábban királyi, majd főpapi központ lett, Óbuda vesztett jelentőségéből, szerepét a közeli Buda vette át, míg Székesfehérvár a középkor során végig megmaradt a királyság szakrális központjának, ahol az uralkodókat nemcsak felkenték, hanem sokukat ide is temették. Lásd: *Kubinyi András*: Buda, Magyarország középkori fővárosa. Tanulmányok Budapest múltjából, 2001. 29. sz., p. 11.

⁴ Kő nem vész el, csak átalakul – <http://archeologia.hu/ko-nem-vesz-el-csak-atalakul> (letöltés ideje: 2016. április 20.).

⁵ Ahol többet ér a kő, mint a történelem – <http://archeologia.hu/ahol-tobbet-er-a-ko-mint-a-tortenelem> (letöltés ideje: 2016. április 21.).

templomot lebonttatta, majd köveiből felépíttette a ma is álló dzsámit, amelynek falaiban jól kivehetők a korábbi templom középkori faragványai.⁶

Modern korunkban ismét felmerült a kérdés, hogy mit kellene kezdeni azokkal az objektumokkal, amelyekhez jelentős történelmi emlékek és események kapcsolódnak, de mára már szinte teljesen vagy jelentős mértékben elpusztultak? Rekonstruálhatunk-e egy összedőlt épületet? Kellő biztonságot nyújtanak-e ehhez a munkához a régészeti feltárások során felszínre hozott leletek és az esetleges analógiák, illetve a stílusirányzatok mértani alapelvei?

A műemlékvédelemben végbemenő szemléletmódváltásnak, a turisták igényeinek, valamint az Európai Uniónak köszönhetően a magyar történelem szempontjából jelentős, ám sokszor elhanyagolt állapotú kastélyokat, várakat, sőt városképi jelentőségű épületegyütteseket rekonstruálnak. A *Nemzeti Kastélyprogram*⁷ részeként 2015-től a Forster Gyula Nemzeti Örökségvédelmi és Vagyongazdálkodási Központ irányításával 19 kastély felújítása, illetve rekonstrukciója kezdődött meg, valamint folytatódott. Ugyanezt a programot kiterjesztették az ország területén található álló vagy romváarakra. A *Nemzeti Várprogram*⁸ összetettségét jól szemlélteti, hogy a végső törekvés egy komplex turisztikai fejlesztés, amely nemcsak a szűken vett műemlékvédelmi feladatokat – régészeti feltárás és előzetes tudományos kutatás, helyreállítás, részleges vagy teljes rekonstrukció – foglalja magába.

2. Szemléletváltás a műemlékvédelemben a nemzetközi szabályok tükrében

A rekonstrukciók lehetővé válását a korábbi szigorú műemlékes szemléletmód enyhülése és a nemzetközi szabályozás változása teszi lehetővé. Magyarország sokáig az egyik leghűségesebb követője volt a *Velencei Charta*⁹ előírásainak. A charta amellelt, hogy meghatározza a műemlékek fogalmát, különbséget tesz *konzerválás* és *restaurálás* között. A konzerválás során szem előtt kell tartani a megkötést, miszerint nem lehet megváltoztatni az épület eredeti elrendezését és díszítését.¹⁰ Restaurálás esetén meg kell őrizni a műemlék kivételes jellegét. Addig, amíg a régi állapot és a hiteles dokumentumok – írott és képi források, tervrajzok – lehetővé teszik, mód van a restaurálásra, ám a hipotézis határán meg kell állni. Ha mégis szükség van a feltevésen alapuló beavatkozásra, az *építészeti alkotásnak minősül*, és „*korának jegyeit kell magán viselnie*”.¹¹ A hiányzó részeket úgy kell hozzáépíteni, hogy azokat egyértelműen meg lehessen különböztetni az eredeti maradványoktól.¹²

⁶ Faragványok vándorútja – <http://archeologia.hu/faragvanyok-vandorutja> (letöltés ideje: 2016. április 21.).
⁷ 1663/2014 (IX. 20.) Korm. határozat a Nemzeti Kastélyprogramról.

⁸ 1483/2015. (VII. 21.) Korm. határozat a Nemzeti Várprogramról.

⁹ Nemzetközi charta a műemlékek és műemlékhelyszínek konzerválására és restaurálására, Velence, (Olaszország), 1964 – http://www.icomos.hu/data/documents/velencei_charta_1964.pdf (letöltés ideje: 2016. május 14.).

¹⁰ Uo. 5. cikk.

¹¹ Uo. 9. cikk.

¹² Uo. 13. cikk.

A Velencei Charta rendelkezései és a belőle sarjadó szemléletmód mára idejétmúlttá vált. Szakszerűtlenségek azonban nemcsak a 20. századból, hanem a műemlékvédelem hajnaláról, a 19. századból is ismertek. A menteni igyekvő szakemberek sokszor teljes épségben megmaradt középkori emlékeket semmisítettek meg. Erre a sorsra jutott többek között a visegrádi Salamon-torony, a pécsi bazilika gótikus boltozata, továbbá azon alkotások, amelyek a pillanatnyi politikai-gazdasági és egyéb érdekek diktálta hibás döntések következtében pusztultak el.¹³

Az egyébként hírneves Henszlmann Imre művészettörténész, régész a Salamon-tornyot valósággal megfosztotta középkori árnyékszékatornyától, gótikus válaszfalaitól és boltozataitól. A 20. század vészterhes első felében további szakszerűtlen beavatkozások történtek, majd az 1950-es és 1970-es évek vasbeton megoldásai még a középkori gerendafödémek fészkeit is elpusztították, miközben a még meglévő eredeti épületrészeket nemhogy megvédenék, hanem tovább rombolják.¹⁴

Nemcsak az építészeti alkotások, épületegyüttesek, városképek érdemelnek védelmet, hanem az azokat körülvevő természeti vagy konstruált természeti kincsek is, nevezetesen a kertek, parkok. Ezek védelmére is született nemzetközi dokumentum, a *Firenzei Charta*.¹⁵ Ennek 3. cikke akként rendelkezik, hogy a történeti kertek megóvását a Velencei Charta rendelkezéseivel – megelőző feltárás, dokumentáció stb. – összhangban kell elvégezni azzal, hogy „élő” jellegére tekintettel különleges tulajdonságokat – az ültetett fajok jellemzői, színük, térigényük, öntözésük – is szem előtt kell tartani.¹⁶ A *Narai dokumentum a hitelességről*¹⁷ kiemeli a kulturális örökség diverzitásának fontosságát. A konzerválásoknak ezt az örökséget kell óvni. Ehhez a hiteles történeti források adják a legtöbb támpontot.¹⁸ A hitelesség tartalmi elemeit a dokumentum szövegezői itt is a Velencei Chartára való hivatkozással adták meg.¹⁹

A Velencei Charta megkötéseit a *Krakkói Charta* oldotta fel.²⁰ Azok a szakemberek, akik a rekonstrukciók mellett érvelnek, előszeretettel hivatkoznak a dokumentum újíító szellemére. Noha a Krakkói Chartát a Velencei ellentettjének tekinthetnénk, mégis sokban merít elődjéből. Előírja ugyanis, hogy minden helyreállítást szisztematikus kutatás előz meg, erre az átfogó tudásra kell aztán a helyreállítási terveket alapozni. Ez a kutatás nemcsak magára az épületre vagy annak maradványaira terjed ki, hanem a környezetére is.²¹ A megelőző,

¹³ I. m. (5).

¹⁴ Salamon-torony: középkor a vasbeton fogságában – <http://archeologia.hu/salamon-torony-kozepkor-a-vasbeton-fogsagaban> (letöltés ideje: 2016. április 21.).

¹⁵ Történeti Kertek Chartája, Firenze (Olaszország), 1982 – http://www.icomos.org/charters/gardens_e.pdf (letöltés ideje: 2016. május 14.).

¹⁶ Uo. 4. cikk.

¹⁷ A Narai dokumentum a hitelességről, Nara (Japán), 1994 – <file:///C:/Users/Pisti/Downloads/event-443-1.pdf> (letöltés ideje: 2016. május 14.).

¹⁸ Uo. 9. cikk.

¹⁹ Uo. 10. cikk.

²⁰ Krakkói Charta az épített környezet védelmének és restaurálásának alapelveiről, Krakkó (Lengyelország), 2000 – <https://www.e-epites.hu/2144> (letöltés ideje: 2016. május 14.).

²¹ Uo. 3. cikk.

interdiszciplináris feltárások során a korabeli és fennmaradt anyaghasználatot feltétlenül figyelembe kell venni, ahogyan tiszteletben kell tartani az építmény eredeti funkcióját, szerkezetét és építészeti értékeit.²²

Érdekesség, hogy a hivatkozási alap tartalmaz egy kitétel, miszerint az „*épület eredeti stílusának*” rekonstrukcióját el kell kerülni. A teljes újjáépítés csak fontos építészeti jelentőséggel bíró egységek esetében elfogadható, ha a munka vitathatatlanul pontos dokumentáción alapszik. A nagyobb egységek helyreállítására a charta a kortárs megoldásokat részesíti előnyben. A háborúban vagy természeti csapásban elpusztult épületek teljes visszaépítése elfogadható, ha az egész közösség önazonosságára van hatása.²³

E kitétel – még ha adott esetben több száz év is telt el a háborús vagy azzal kapcsolatos pusztítás óta – biztos támpont lehet a Budavári Palota, a visegrádi Salamon-torony, az egri, a visegrádi, a tatai és az esztergomi vár, illetve a székesfehérvári Szűz Mária prépostság esetében. A háborús pusztítás csak közvetve igazolható Diósgyőrben és a visegrádi palotával kapcsolatban, amelyek sokkal inkább a gondatlanság következtében dőltek romba, bonttattak el. A rombolás sebeinek begyógyítása az idő múlása miatt azonban rendkívül nehéz. Pontos dokumentáció csak a Budavári Palota esetében áll rendelkezésre, ahol megvannak a korabeli tervek és feljegyzések, valamint számos fénykép. A török háborúk következtében elpusztított épületek azonban már nem rekonstruálhatók ilyen meggyőző pontossággal. Igaz ugyanakkor, ahogy arra fentebb már történt utalás, hogy a régészeti leletek, a faragványok mennyisége és állapota, a térszerkezet és az analógiák legalább tömegi rekonstrukciót²⁴ sok helyen lehetővé tehetnek. Ezeket a lehetőségeket pedig, ha mód kínálkozik rá, érdemes kihasználni.

A magyarországi műemlékek és a kulturális örökség védelméről a 2001. évi LXIV. törvény rendelkezik. Az értelmező rendelkezések között megtalálható a *helyreállítás* fogalma is, amely nemcsak a karbantartást és fenntartást, hanem a műemlék egészét érintő felújítást, meghatározott állapotba való visszaállítást célzó építészeti, képző- és iparművészeti beavatkozást is magában foglalja.²⁵ A helyreállítás során biztosítani kell a fizikai megőrzést. Ennek során a hagyományos építészeti megoldásokat és anyaghasználatot, a restaurátori módszerekkel történő konzerválást, esztétikai helyreállítást, restaurálást kell előnyben részesíteni.²⁶

²² Uo. 10. cikk.

²³ Uo. 4. cikk.

²⁴ A tömegi rekonstrukció alatt olyan újjáépítést kell érteni, ahol a felépítménnyel a valaha ott állt épület arányait, tömegét kívánják érzékeltetni. Erre akkor kerülhet sor, ha nem áll rendelkezésre kellő információ az egykor ott állt épület pontos, részletes képéről.

²⁵ 2001. évi LXIV. törvény a kulturális örökség védelméről, 7. § 18. pont.

²⁶ Uo. 45. § (5) bekezdés.

Az alkotófolyamat során fel kell mérni a romok, a meglévő vagy álló épületrészek állapotát, összegyűjteni a fellelhető írott és képi forrásokat.²⁷ A helyreállítás során törekedni kell arra, hogy megőrizze azokat a részleteket, amelyek eredeti helyükön, eredeti állapotukban maradtak fenn (*in situ*). Azokat a töredékeket, amelyekről megnyugtató bizonyossággal sikerült bebizonyítani eredeti helyüket, oda vissza kell helyezni (*anastylosis*). A hézagos tudás analógiákkal és hipotézisekkel pótolható annak érdekében, hogy a kiépítés minél teljesebb legyen.²⁸

A műemlékvédelem feladatai közé nemcsak a kutatás, értékelés, számbavétel, dokumentálás és nyilvántartás tartozik, hanem a műemlékek és környezetük fenntartása, védelme, helyreállítása és hasznosítása is.²⁹ Műemlék nemcsak egy épület lehet, hanem a történeti kert,³⁰ a temető, a temetkezési emlékhely,³¹ sőt, a komplett műemléki terület.³²

Ha korábban negatív példáról emlékeztünk meg akkor e helyütt ki kell emelni az elmúlt két évtized legfontosabb és követendő rekonstrukcióit. A visegrádi királyi palota romjai hirdetik, hogy új szelek fújnak a műemlékvédelemben. A munka még messze nem ért véget, de az omladékok között kialakított új terek képesek megidézni, milyen is lehetett Visegrád fénykorában.³³ A nyírbátori várkastély újjáépítői már jóval tovább merészkedtek a rekonstrukció terén. Az egykori várkastélyt magtár mivoltából teljes egészében újjávarázsoló tervezők és kivitelezők egyaránt kaptak pozitív és negatív kritikákat, ami jelzi a paradigmaváltás körüli szakmai viták hevesességét.³⁴

Visegrád és Nyírbátor mellett két igen jelentős rekonstrukcióra került sor. Az egyik Diósgyőrben, a másik pedig Füzesen. Ahogy Visegrád befejezetlen maradt, így e két vár helyreállítása sem ért még véget, ám amíg az előbbi esetben a folytatás egyre késik, az utóbbiaknál a teljes kiépítés a cél.

²⁷ A tervezést és kivitelezést megelőző, alátámasztó kutatómunkára kitűnő példa a füzéri vár esete. A romok iránti érdeklődés már a 19–20. század fordulóján megkezdődött. A munkálatokat a második világháború megszakította. Újabb átfogó feltárára csak 1977-től kerülhetett sor. Az itt kinyert leletanyagokat felbecsülhetetlen és a rekonstrukció teljessége szempontjából nélkülözhetetlen levéltári anyagok egészítették ki. Az öt, forráskiadványként is megjelent leltárjegyzék közül kiemelkedik az 1623. évi inventárium, amely részletes leírást adva pillanatképként őrzi meg a vár adott korabeli állapotát. Lásd: *Simon Zoltán: A füzéri vár 1623. évi inventáriuma. Műemlékvédelmi Szemle*, 8. évf. 1. sz., 1998, p. 33.

²⁸ *Botos Judit: Királynék vára, várak királynéja – a Diósgyőri vár – <http://epiteszforum.hu/kiralynek-vara-varak-kiralyneja-a-diosgyori-var2> (letöltés ideje: 2016. május 7.).*

²⁹ I. m. (25), 28. §.

³⁰ I. m. (25), 36. §.

³¹ I. m. (25), 37. §.

³² I. m. (25), 38. §.

³³ *XX. századi építészeti gondolatok a visegrádi királyi palota helyreállításának történetében – http://arch.et.bme.hu/arch_old/korabbi_folyam/18/18darago.html (letöltés ideje: 2016. április 21.).*

³⁴ *Vita egy nyírbátori építményről – <http://epiteszforum.hu/vita-egy-nyirbatori-epitmenyrol> (letöltés ideje: 2016. április 21.).*

3. Az építészeti alkotások és a szerzői jog

A műemlékvédelmi szemléletmódváltás és a rekonstrukciók, helyreállítások garmadája felteszi a kérdést: mi a jogi megítélése a rekonstrukciók egyes fázisainak – megrendelés, tervezés, kivitelezés – szerzői jogi aspektusból? Megilleti-e a szerzői jogi védelem az épületeket kutató vagy feltáró, elméleti rekonstrukciókat készítő műemlékes szakembereket, régészeket, a helyreállítások kiviteli terveit készítő építészmérnököket, a restaurátorokat, ipar- és szobrászművészeket? Számot tarthat-e védelemre azon terv készítője, akinek munkáját nemcsak a szigorú jogszabályi előírások, hanem a régészeti és művészettörténeti kutatások eredményei szorítják „párhuzamvonalzók” közé? Szóba jöhet-e szerzői jogi védelem olyan művek esetében, amelyek egy korábbi terv alapján készülnek, így a tervek készítői csak korlátozott mértékben adhatják hozzá az egyéni, eredeti jelleget.

Amennyiben szükséges például egy 19. századi terv módosítása akár térszerkezeti, akár más modernizációs megfontolások okán, az mely pillanattól tekinthető átdolgozásnak? A kivitelezés egyes részfázisaiba a tervezőkön kívül bekapcsolódó mesterek és a díszítéseket, belső- és akár kertépítészeti munkákat készítő kivitelezők, a szobrokat és más domborműveket, bútorokat készítő iparművészek mi módon védettek a szerzői jog által? Végül pedig miként kell értelmeznünk a *panorámaszabadságot* egy korábban romként létezett, a megfelelő védelmi idő elmúltával közkinccsé vált rom esetében, és hogyan egy rekonstruált, újjáépített épület esetében?

3.1. Az építészeti alkotások a középkori Magyarországon

Azt előre kell bocsátani, hogy a középkori kőművesmestereket a mai értelemben véve nem illette meg szerzői jogi védelem, ahogyan azok a szobrászmesterek és festők sem tarthattak erre számot, akik fejedelmi, egyházi vagy éppen világi építkezéseken dolgoztak. A szerzői jog fejlődéstörténete a nyomdászattal kezdődik, elsőként tehát az irodalmi művek nyertek oltalmat.³⁵ A kőfaragók tevékenysége azonban többé-kevésbé nyomon követhető, munkájuk joggal nevezhető alkotásnak, amely szinte minden esetben – a korszak építészeti stílusa szerkesztési szabályainak betartása mellett – hordozott egyéni, eredeti jelleget.

A magyar középkor századainak egyik, mára jórészt feltárt és dokumentált emléke a vi-segrádi királyi palota, amelyen egyszerre dolgoztak külhoni és honi mesterek. A palotát díszítő híres kőfaragványok, kutak, ablak- és ajtókeretek, loggiák, erkélyek, kályhák, a pad-

³⁵ A védelmet egyenként, privilégiumok (kiváltság, szabadalom) formájában az uralkodók biztosították főként a kiadóknak, kevésbé a szerzőknek. A privilégiumoknak két nagy formája ismert, az általános és a konkrét (egyedi). Az előbbi a kiadót a nála kiadott művek kiadására jogosította, egyúttal mindenki más tiltott e magatartás tanúsításától. Az utóbbi egyedileg meghatározott művek kiadását engedélyezte a kiadónak. Lásd: *Mezei Péter: A szerzői jog története a törvényi szabályozásig (1884:XVI. tc.). Jogelméleti Szemle, 2004. 3. sz. – <http://jesz.ajk.elte.hu/mezei19.html> (letöltés ideje: 2016. május 31.).*

lózat és a tetőfedés olasz alkotók nevét dicséri. A leghíresebb, ma rekonstrukcióként eredeti helyén látható Herkules-kút, a Múzsák kútja vagy a kápolna szentségházának vörösmárvány, Madonnát ábrázoló lunettája a dalmát származású Giovanni Dalmata és az irányítása alatt dolgozó olasz és dalmát kőfaragók munkája. A palota méltán művészi tetőfedésén Chimenti Camicia dolgozott.³⁶

Mátyás a fejedelmi reprezentációt erősítő munkálatok elvégzésére nem véletlenül hívott itáliai építő- és szobrászművészeket, akik a legújabb és legdivatosabb korstílus, a reneszánsz elemeit hozták el. Rajtuk kívül a munkálatok zömét magyar mesterek végezték. Nevezetesen a palota tőszomszédságában – a mára már csak romjaiban – álló ferences kolostor lakói. A kolostor gazdasági udvarán működött az a kovácsműhely és kőfaragószín, ahol a késő gótikus stílusban, feltehetően János testvér irányítása alatt dolgozó kőfaragók a faragványokat elkészítették. Ezeket aztán a palota csillagboltozatos kerengőjébe, az Oroszlános udvar oszlopcsarnokába, a kápolnába és a délkeleti palotaépületbe építették be. A munka színvonaláról árulkodik, hogy később Mátyás Kolozsvárra küldte Jánost és páholyát, ahol az obszerváns ferences kolostor kivitelezésén dolgoztak.

A ferences szerzeteseken kívül más mesterek is közreműködhettek a visegrádi építkezéseken. Az Oroszlános udvar falikútját – amely ma szintén rekonstruált változatban eredeti helyén látható – olyan budai márványfaragók készíthették, akik gyakorlatukat sírkövek előállításában szerezték.³⁷ Az ablaknyílásokba szintén egy magyar mesterember készíthette az üveget. János mester üveghutáját fel is tárták a régészek Visegrádon. A munka végeztével ő is új megbízás után nézett, amelyet Estei Hippolit esztergomi érsektől kapott, az ő építkezéseire szállított ablakszemeket.³⁸

A király mellett az ország leggazdagabb főpapjai is törekedtek székhelyük pompájának emelésére. Estei Hippolit nevéhez köthetjük az egri Hippolit-kaput, rajta ma is látható és éppen restaurálás alatt álló címerével.³⁹ Bakócz Tamás pedig az esztergomi főszékesegyházban ma is megtekinthető reneszánsz Bakócz-kápolnát építtette.⁴⁰

Az Esztergomban, az egykori Fehér-torony első emeletén található, Zrednai Vitéz János érsek nevéhez fűződő *studiolo* (dolgozószoba) azért izgalmas, mert fennmaradt ott egy négy nőalakos alkotás, amely a quattrocento egy igen neves alakját, Sandro Botticellit di-

³⁶ Buzás Gergely: Mátyás király visegrádi palotája. Rubicon Történelmi Magazin, 2016. 4. sz., p. 54.

³⁷ Buzás: i. m. (36), p. 54–55.

³⁸ Buzás: i. m. (36), p. 56.

³⁹ Restaurálják a vár déli falán lévő freskót – <https://www.youtube.com/watch?v=Kac6FdHbi-c> (letöltés ideje: 2016. május 19.).

⁴⁰ A kápolna sorsa a műemlékvédelem ékes példáját szolgáltatja. A kápolna korábban a mára elpusztult középkori Szent Adalbert székesegyházban állt. Amikor annak romjait a mai bazilika építését megelőzően lebontották, a kápolnát oly módon őrizték meg, hogy előbb apró darabokra szétfűrészelték, majd a darabokat gondosan megőrizve beépítették az új templomba.

cséri, legalábbis ezt vélik a *Négy erény*⁴¹ freskón dolgozó régészek. A munkát Vitéz János (vagy Aragóniai János, esetleg Estei Hippolit?) esztergomi érsek megrendelésére készítette egy olyan alkotó, aki minden bizonnyal Firenzéből érkezett, és Filippo Lippi festőiskolájában (*bottega*) tevékenykedett.⁴² De hogyan is lehetne egyértelműen megállapítani egy-egy középkori festészeti alkotás készítőjét, amikor M. S. mester kilétét sem sikerült hitelt érdemlően bizonyítani?⁴³

Könnyebb a helyzetünk a szobrászokkal, akiket név szerint is ismerünk. A visegrádi munkákon dolgozó itáliai szobrászokat már említettük. A 14. században éltek és alkottak a Kolozsvári testvérek, Márton és György, akik Prága egyik híres köztéri szobrát, a Sárkányölő Szent Györgyöt alkották. A fivérek egy kolozsvári festő, Miklós fiai voltak, és a váradi püspök megrendelésére készítették a Szent Istvánt, Szent Imrét és Szent Lászlót ábrázoló szoborcsoportot, amelynek sorsát a török háborúk pecsételték meg.⁴⁴

Az érsekekről, püspökökről eszünkbe jutó másik építészeti mű Egerben állt. Utolsó példánk egy hosszan és organikusán fejlődő mű volt, amely csúcspontját a 16. század első évtizedeiben érte el.⁴⁵

A magyarországi egyházi építészet jellemzője, hogy minden püspöki és érseki központ egyházai rendelkeznek kora Árpád kori gyökerekkel, sőt néhol római kőanyaggal. A román korban megkezdett és sok helyen befejezett bazilikákat több korszakban – jellemzően

⁴¹ Prudentia, Temperantia, Fortitudo, Iustitia. A festmény nemcsak azért felbecsülhetetlen műkincs, mert feltehetően Botticelli festette, hanem azért is, mert ilyen jellegű, eredeti reneszánsz freskó Itálián kívül nem maradt fenn Európában ebből a korszakból oly módon, hogy azt eleve oda, megrendelésre készítették.

⁴² Ugyan a műkincsen dolgozó restaurátor meggyőző bizonyítékokkal állt elő a festő kilétét illetően, sokan vitatják téziséit. A döntést megnehezíti, hogy nincs konkrét dátum, név, ami a vitát eldönthetné, egyedül az ecsetvonások sajátosságaiban lehet bízni. Lásd: A pannon Botticelli – interjú az esztergomi studio restaurátorával, Wierdl Zsuzsannával – http://www.artmagazin.hu/artmagazin_hirek/a_pannon_botticelli_interju_az_esztergomi_studio_restauratoraval_wierdl_zsuzsannaval_703.html (letöltés ideje: 2016. május 19.).

⁴³ Az alkotó – Albrecht Dürerhez (akinek az édesapja a Békés megyei Ajtós községből vándorolt Nürnbergbe) hasonlóan – magyar származású lehetett, de ezen állítás vitatott. Személye feltehetően azonos a Sebestyénnel, akinek neve egy 1507-es selmezbányai oklevélben bukkant fel. Ugyanakkor a korszakból fennmaradt egy teljes selmezbányai polgárnévsor, amely nem tartalmazott M. S. kezdőbetűkkel tulajdonnevet. A festő ma ismert hét munkája közül a leghíresebb a Vizitáció. Lásd: M. S. mester életrajza. Képzőművészet Magyarországon a kezdetektől a XX. századig – <http://www.hung-art.hu/frames.html?/magyar/m/ms/>, valamint: Ki volt M. S. Mester? – <http://www.esztergom.hu/wps/portal/historiak?docid=AAMN-7K8F5E> (letöltés ideje: 2016. július 15.).

⁴⁴ Prokopp Mária: Márton és György Sárkányölő Szent György-szobra: 1373 – <http://epa.oszk.hu/00400/00458/00043/marton.htm> (letöltés ideje: 2016. május 19.).

⁴⁵ Feltehető, hogy egy olyan további fejlődési pályát futhatott volna be, mint a prágai Szent Vitus székesegyház, amelynek hosszaházát csak a 19–20. században építették hozzá a középkori gótikus szentélyhez és egyéb egykorú építményekhez, befejezve ezzel a templom építését. Lásd: St. Vitus Cathedral – <https://www.hraad.cz/en/prague-castle-for-visitors/objects-for-visitors/st.-vitus-cathedral-10330> (letöltés ideje: 2016. május 19.).

egy-egy hosszan regnáló király uralkodása vagy egy-egy hosszú ideig fungáló főpap megbízásából – átépítették.⁴⁶ A gótikában többször is, amit nemcsak a korstílus hosszú tartama, hanem a tatárok, husziták, magyarországi felkelők vagy más elemek (pl. villámcsapás, tűzvész) pusztítása is indokolt. Tudjuk, hogy Székesfehérváron I. Károly és I. Lajos éppúgy végeztetett munkálatokat, mint Luxemburgi Zsigmond vagy Hunyadi Mátyás. Nagyváradon, Vácon, Pécsen, Egerben, Gyulafehérváron ugyanez elmondható.

Egerben Szent János román kori bazilikáját a tatárjárás után építették át első ízben, szinte teljes mértékben. A háromhajós hosszház a 14. század első évtizedeiben készült el.⁴⁷ Elé egy toronypárral tagolt, bélétes kapuzattal ellátott előcsarnokot építettek.⁴⁸ Bővítések nemcsak nyugat felé, hanem a román kori apszis felé is megtoldották a templomot egy páratlan szentélykörüljárós, kápolnakoszorús szentéllyel.⁴⁹ A pazar templom újabb átépítését az a Nagylucsei Dóczi Orbán kincstartó határozta el, aki a székesfehérvári bazilika újjáépítésének munkálatait irányította. Az új építmény terveit egy Demeter nevű kőfaragómester készítette, akit az Egerben főpapi stallumot nyerő Nagylucsei a fehérvári építkezések mellől hívhatott Egerbe. Demeter mester mecénása halála után is Egerben maradt, mert a székesegyházon végzett állandó jellegű tevékenysége kimutatható azokból a számadáskönyvekből, amelyek már Bakócz Tamás püspöksége idején készültek. A székesegyház a 16. század első évtizedeiben már nem épült tovább, pedig tervek minden bizonnyal voltak. Az új hosszház déli alapozását is megkezdték.⁵⁰

A szerzői jog szempontjából is releváns munkásság Eger után Pécsen folytatódott tovább, ahová Ernszt Zsigmond püspök hívta. Itt bizonyosan nevéhez fűzhető a székesegyház későgótikus beboltozása, amelyet alátámaszt, hogy *Demetrius lapicida* 1505-ben felvéselte nevét a templom főapsziséban a főoltár fölé.⁵¹

⁴⁶ Buzás Gergely: Az egri székesegyház XIII–XIV. századi gótikus épülete. Archeológia – Altum Castrum Online, 2012, p. 26. – <http://archeologia.hu/content/archeologia/66/buzas-gergely-az-egri-szekesegyhaz.pdf> (letöltés ideje: 2016. július 15.).

⁴⁷ Buzás: i. m. (46), p. 12.

⁴⁸ Buzás: i. m. (46), p. 16.

⁴⁹ Érdekesség, hogy a román kori apszist nem bontották el, hanem meghagyták szentélyrekesztőként, két részre osztva így a templomot. A régi hosszházban ezentúl Eger népe, a szentélyben pedig a püspökök és a kanonokok imádkoztak. Lásd: Buzás Gergely: Egy néhai katedrális emléke – <http://archeologia.hu/egy-nehai-katedralis-emleke> (letöltés ideje: 2016. május 20.).

⁵⁰ Buzás: i. m. (49).

⁵¹ Buzás: i. m. (49).

3.2. Az építészeti alkotások megítélése a szerzői jog magyarországi és nemzetközi fejlődésének tükrében

Az igen hosszas előkészítések után, több tervezetet is megért első hazai szerzői jogi törvény 1884-ben született.⁵² Az 1884. évi XVI. törvénycikk a bizonyos formában megjelent gondolatot részesítette védelemben. E mondat két konjunktív kitélet tartalmaz, nevezetesen a gondolatot és a formát. Vagyis a törvény az ötletet önmagában nem részesítette védelemben, ahhoz ugyanis kellett, hogy a produktum fizikai formájában is megjelenjen.⁵³ Ebbe a feltételrendszerbe a föld- és térképek, a természettudományi, mértani, építészeti és más műszaki rajzok és ábrák kétféleképpen illeszkedtek. A tervek részére a törvény az írói műveknek megfelelő oltalmat biztosított. A kivitelezés során a homlokzat művészi kialakítása viszont képzőművészeti alkotásként nyert védelmet.⁵⁴ Amíg tehát a tervek és a homlokzat művészi kialakítása védett volt, addig a törvény az építészeti műveket kizárta a védelem köréből.⁵⁵

Második szerzői jogi törvényünk, az 1921. évi LIV. törvénycikk a honi szerzői jogot igyekezett felzárkóztatni a korszak technológiai követelményeihez két új védett alkotás, a fényképészeti művek,⁵⁶ illetve a mozgófényképészeti művek beépítésével.⁵⁷ Nemcsak az új találmányok, hanem a szellemi alkotások nemzetközi színpadán lezajlott változások is reformot sürgettek. A Berni Unió Egyezmény normaanyagát a magyar jogba az 1921. évi LIV. törvény ültette át. E kötelezettséget a trianoni békeszerződés 222. cikke írta elő.⁵⁸ A teljesítésre Magyarország 12 hónapot kapott. A kényszer azonban csak látszólagos. Hazánk már korábban tett előkészítő lépéseket az egyezményhez való csatlakozásra, amit az első világháború kitörése elodázott.⁵⁹

Az építészeti alkotások vonatkozásában a törvény megtartotta az 1884. évi törvénycikk kettős „osztatát”. Az építészeti, mérnöki és más műszaki, valamint tudományos vonatkozású tervrajzokat, ábrákat, vázlatokat és plasztikákat, ha azok rendeltetésük szerint képzőművészeti vagy iparművészeti alkotásoknak nem voltak tekinthetők, a törvény külön részesítette

⁵² A reformkori Magyarországon a szerzői jog kodifikálására többször törekedtek. Végleges sikert a Kisfaludy-társaság 1876-os kezdeményezése ért el. A tervezetet Arany János költő fia, Arany László átdolgozás után nyújtotta be a Magyar Tudományos Akadémia elé. Az Országgyűlésben az Igazságügyi Bizottság terjesztette a honatyák elé, ahol a tervezet mindkét házban elfogadást, majd a király által 1884. évi XVI. törvénycikk néven szentesítést nyert. Lásd: *Mezei*: i. m. (35).

⁵³ *Bakos Kitti, Nótári Tamás*: Szellemi tulajdon – építészeti alkotás. Lectum Kiadó, Szeged, 2011, p. 22.

⁵⁴ 1884. évi XVI. törvénycikk a szerzői jogról, 67. § – <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=6140> (letöltés ideje: 2016. május 31.).

⁵⁵ Uo. 66. §.

⁵⁶ 1921. évi LIV. törvénycikk a szerzői jogról, 68–72. § – <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=7510> (letöltés ideje: 2016. május 31.).

⁵⁷ Uo. 73–76. §.

⁵⁸ A trianoni békeszerződést az 1921. évi XXXIII. törvénycikk cikkelyezte be.

⁵⁹ *Dr. Szalai Emil*: Az irodalmi és művészeti művek védelmére alakult nemzetközi Berni Unió (1922. évi XIII. t.-cikk). Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R.-T., Budapest, 1922, p. 9.

szervi jogi ortalomban. Palágyi Róbert szerint ezen művekben a „*művészi vagy tudományos gondolat és a megvalósított egyéni forma*” volt ortalomra érdemes.⁶⁰ A rajzolt terveken túl ide kell érteni az építészet és könyomás alkotásait is. Annyiban is megtartotta az 1921-es törvény elődje szemléletmódját, hogy csak a művészi elemek részesülhetnek védelemben, a sablonok, „skiccek” nem.⁶¹

Mint a szerzői jog által védett produktumok alkotója, a szerző kizárólagos jogot élvezett a tervek többszörözésre, közzétételére, forgalomba hozatalára. Ugyanez igaz volt a már álló épületek utánépítésére, újbóli megvalósítására.

A sorban következő szerzői jogi törvény, az 1969. évi III. törvény Európában a haladó szellemiségű szerzői jogi kódexek közé tartozott. Az 1999-ig terjedő harminc év során olyan vívmányokat vezetett be, mint a szoftver szerzői jogi védelme, az üres hordozók után fizetendő jogdíj, valamint rendezte a kábeltelevíziózás egyes kérdéseit.⁶² Az építészeti alkotásokra vonatkozó szabályozás szakított a fentebb bemutatott dichotómiával, kimondva, hogy az építészeti alkotások és egyéb műszaki létesítmény alkotásához fűződő szerzői jog a tervezőt illeti.⁶³ Azok a műszaki rajzok, építészeti, mérnöki vázlatok, rajzok, makettek, amelyek nem érik el a művészi alkotás színvonalát, kívül rekednek a védelem körén.⁶⁴ A törvény lehetővé tette, hogy a tervező-szerző a nevét ne csak a terven, hanem magán az épületen is feltüntesse.⁶⁵ A védelem köre nemcsak a tervekre terjedt ki, hanem az épületre, a tér egyéni, eredeti jellegű alakítására is, azonban az építési technológiára nem.⁶⁶ A mű egységéhez való jog tekintetében tilos volt minden olyan változtatás, amely az épület rendeltetésszerű használatát, üzemeltetését és külső használatát módosította.⁶⁷

Az építészeti alkotások speciális megítélése nemcsak a magyar szerzői jogi normaanyagból, hanem a Berni Uniói Egyezményből is kitűnik. Az egyezmény értelmében az épület az építészeti terv többszörözésének tekinthető, tehát másolat, amely elsősorban funkcionális rendeltetésű, csak másodsorban bír esztétikai értékkel. Az esztétikum pedig a művészeti alkotások között tarthat számot a védelemre.⁶⁸ Az építészeti művek eddig is hangsúlyozott specifikája, hogy a terv az épület megépítésével nem válik a nyilvánosság számára általa-

⁶⁰ Palágyi Róbert: A magyar szerzői jog zsebkönyve. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1957, p. 21.

⁶¹ Bakos, Nótári: i. m. (53), p. 25–26.

⁶² Nótári Tamás: A magyar szerzői jog fejlődése. Lectum Kiadó, Szeged, 2010, p. 32–33.

⁶³ 1969. évi III. törvény, 44. § (1) bekezdés.

⁶⁴ Bakos, Nótári: i. m. (53), p. 31.

⁶⁵ 1969. évi III. törvény, 44. § (2) bekezdés.

⁶⁶ Faludi Gábor: Az építészeti művek a szerzői jogi szakértő testület gyakorlatában. In: Legaza Dénes (szerk.): A szerzői jog gyakorlati kérdései – Válogatás a Szerzői Jogi Szakértő Testület szakvéleményeiből (2010–2013) fennállásának 130. évfordulója alkalmából. Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala, Budapest, 2014, p. 123.

⁶⁷ Bakos, Nótári: i. m. (53), p. 32.

⁶⁸ Faludi: i. m. (66), p. 119.

nosan hozzáférhetővé, hiszen valakinek a tulajdonába kerülve a szerzői jogi jogosult jogai a tulajdonba adás pillanatától kezdve csak korlátozottan érvényesülhetnek. Az egyezmény kimondja azt is, hogy az építészeti mű származási országának azt kell tekinteni, ahol az épület felépítésre kerül (első kiadás helye), és nem azt, ahol a tervet megrajzolták.⁶⁹ Egy magánépületbe a nyilvánosság csak engedéllyel teheti be a lábát, azonban ez a megállapítás a középületekre kevésbé igaz, hiszen azok a nyilvánosság számára nyitva állnak.

A szerzői jog szilárdan territoriális jellege az építészeti alkotások tükrén át is megmutatkozik. A Berni Uniós Egyezmény rendelkezéseit nem fogadta el az Egyesült Államok, hanem olyan megoldást alkalmaz, amely a védelmet leszűkíti azon létesítményekre, amelyek kizárólag alkalmasak arra, hogy az ember életvitelszerűen bennük tartózkodjon, ami alatt nemcsak a lakóházakat, hanem az üzleteket, irodákat, közlekedési célra hasznosítható objektumokat, múzeumokat, templomokat és mindazon építményeket kell érteni, amelyeket tartós és állandó jelleggel hoztak létre.⁷⁰ A hidak, gátak nem tartoznak ebbe a kategóriába.⁷¹ A tervezőkre és műveikre kiterjedő védelmet sem az 1909-es, sem pedig az 1976-os szerzői jogi törvény nem ismerte el abban a formában, amelyben az a festőket, szobrászokat és más szerzőket részesítette. Az 1909-es törvény a terveket, azok másolatait és a modelleket úgy oltalmazta, mintha azok képek (*drawings*) vagy műanyag modellek (*plastic works*) lennének, amelyek tudományos vagy technológiai karakterrel rendelkeznek, az 1976-os törvény pedig a képi (*pictorial*), grafikai (*graphic*) és szobrászati (*sculptural*) művek közé sorolta. Ezenfelül az uralkodó felfogás szerint az a tény, hogy a tervezőket védelem illeti a tervek felett, nem jelentette egyben azt is, hogy az azokból származó épületek is oltalomban részesülnének.⁷²

A korábbiakban tehát teljes körű védelem csak a terveket (*architectural drawings*) mint képzőművészeti alkotásokat (*artistic works*), valamint az épületet díszítő szobrászati és díszítőelemeket illette meg, magát az egész épületet nem. Ennek a megközelítésnek az volt az oka, hogy az épületekre mint a belső hasznosíthatóság hordozóira tekintettek.⁷³

A hiányosságokat az 1990-ben elfogadott *Architectural Works Copyright Protection Act* (AWCPA) pótolta a védelem egy új kategóriájának a létrehozásával. Az AWCPA 102(a) cikkének (8) bekezdése a következőképpen határozza meg az építészeti alkotások (*architectural works*) fogalmát: épület azon tervei, amelyek kézzelfogható formában öltenek testet épületekként, tervrajzként vagy vázlatként. A műnek ezenfelül általános formában kell magába

⁶⁹ Faludi: i. m. (66), p. 120.

⁷⁰ David E. Shipley: The Architectural Works Copyright Protection Act at twenty: Has full protection made a difference? *Journal of Intellectual Property Law*, 18. évf. 1. sz., 2010, p. 5–6.

⁷¹ A szerző idesorolja a számunkra meglehetősen érdekesnek ható sátrakat, lakóautókat és csónakokat is. Lásd: *Aura Bertoni*: Public architectural art and its spirits of instability. *Queen Mary Law Journal of Intellectual Property*, 5. évf. 3. sz., 2015, p. 250.

⁷² Shipley: i. m. (70), 2010, p. 3–4.

⁷³ Bryce Clayton Newell: Freedom of panorama: a comparative look at international restrictions on public photography. *Creighton Law Review*, 44. évf. 2. sz., 2011, p. 408.

foglalnia a tér elrendezését és a terv minden elemét, azzal a kitételrel, hogy az alapvető funkcionális elemeket – ajtó, ablak, lépcsőház – nem részesíti védelemben.⁷⁴

Az Európai Unió országai – a Berni Unió Egyezmény részes országaiként – másféle megközelítést alkalmaznak. Franciaországban a védelem kiterjed mind az építészeti alkotásokra, mind pedig a közterületen elhelyezett művekre (*urban design*). Az Egyesült Királyságban a tervekben szereplő egyedi elgondolások védettek, ugyanakkor ezek másolása, amennyiben továbbfejleszti azokat, megengedett.⁷⁵ E két kiragadott és közel sem kellően körüljárt példa azért került bemutatásra, mert kiválóan szemléltetik a dilemmát, amely az építészeti alkotások szerzői jogi védelmének nemzetközi szintjén kialakult. A védelem valamilyen típusú szükségessége sehol sem vita tárgya, a mértéke azonban igen. Ennek oka, hogy az építészeti alkotások még inkább ki vannak téve a jogsértéseknek, a modern korban a szerző még nehezebben tudja nyomon követni, hogy ki, hol fényképezi és teszi hozzáférhetővé az épületek látképeit. A tér egyéni, eredeti jellegű alakítása egyrésztől lehetőséget biztosít a mérnöki elme szabad kibontakozásának, másrésztől a mértan és fizika be is határolja azt.⁷⁶ Óhatatlannul előfordul, hogy két egymástól független tervező egymáshoz hasonló terveket készít.⁷⁷

Az építészeti alkotások szerzői jogi megítélése nemzetközi kitekintésben is igen sajátos. Aura Bertoni tanulmányában a mérnöki alkotásokat (*architectural works*) a nyilvános művészeti alkotások közé (*public arts*) sorolja. Az ilyen nyilvános helyen álló, mindenki számára elérhető munkák közé nemcsak az épületek tartoznak, hanem a szobrok, emlékhelyek, plasztikák, köztéri bútorok, a világítás, sőt a graffiti is. Az épületek és műtárgyak egyszerre hordoznak esztétikai és funkcionális tulajdonságokat. Ezekre nemcsak mint a szerzők kreativitásának a kifejeződésére, hanem mint a helyi és nemzeti tudat leképeződésére kell tekintenünk.⁷⁸ Az épületekhez tehát egyszerre több érdek is fűződik. A szerzői jogi jogosultak érdekeit kiegyenlítik a tulajdonosok érdekei és a közérdek, a tulajdonosi jogokat pedig korlátok közé szoríthatja a közérdek. Ez a közérdek pedig szintén másként ölthet testet egy világörökségi területen, és másként egy újonnan felhúzott városrészben.⁷⁹

⁷⁴ „... the design of a building as embodied in any tangible medium of expression, including a building, architectural plans, or drawings. The work includes the overall forma as well as the arrangement and composition of spaces and elements int he design, but does not include individual standard features.”

⁷⁵ Bertoni: i. m. (71), p. 251.

⁷⁶ Bertoni: i. m. (71), p. 253.

⁷⁷ E gondolatmenet igen távol vezet, ám érdemes eltöprengeni rajta, hogy az egyes korstílusok – romantika, gótika, reneszánsz, barokk, klasszicizmus és a továbbiak – hogyan alakultak ki, és hogyan tértek vissza periodikusan az általuk alkalmazott formák. Vajon megtilthatta volna Suger Saint Denis-i apát, hogy az általa a 12. században elsőként alkalmazott téralakítás elterjedjen Európa-szerte, közel négy évszázadra meghatározva a kontinens nyugati keresztény felének építészetét?

⁷⁸ Bertoni: i. m. (71), p. 247–248.

⁷⁹ Bertoni: i. m. (71), p. 253.

4. Építészeti alkotások hatályos szerzői jogunkban

Az Sztj. nyomokban megőrizte elődei építészeti alkotások törvényben való elhelyezésére kialakított tradícióját, ugyanis az építészeti alkotások és műszaki létesítmények tervei egyszerre kerülnek tárgyalásra a képzőművészeti alkotásokkal. A két terület ott válik el, amikor az építészeti alkotásokra nézve a törvény nem az esztétikumot, hanem az egyéni, eredeti téralkotást várja el.⁸⁰ Az építészet vizuális művészet, beletartozik a kistárgyépítészettől kezdve az építményépítészetten át az épületépítészetig és a városépítészetig minden, ami épületek megalkotásával függ össze.⁸¹ Az alkotások a leggyakrabban egy példányban készülnek, felhasználásuk a tulajdonjog átruházásával valósul meg, ugyanakkor megjegyzendő, hogy a fényképezési és audiovizuális technológia térhódítása és fejlődése révén a reprodukálás is újabb lehetőségekkel gazdagodott.⁸²

4.1. A tervezési szerződés mint a vállalkozási szerződés egyik altípusa – avagy az építészeti tervek „alfája”

Az építészeti alkotások terveit készítő mérnökök az esetek többségében nem kedvtelésből, saját szórakozásukra ragadnak ceruzát, papírt és vonalzót, hanem alkotótevékenységüket szerződéses keretek között végzik. A 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről a 6:251. §-ban a vállalkozási típusú szerződések között nevesíti a tervezési szerződést, amely alapján a vállalkozó tervezőmunka elvégzésére és a tervdokumentáció átadására, a megrendelő pedig annak átvételére és díj fizetésére vállal kötelezettséget. A tervekkel szemben elvárás, hogy azok műszakilag kivitelezhetőek legyenek, továbbá gazdaságos és célszerű megoldásokat kell tartalmazniuk, amelyek alkalmasak arra, hogy a megrendelő igényeit kielégítsék.⁸³ A megrendelő a tervet csak meghatározott célra és esetben használhatja fel, nyilvánosságra pedig nem hozhatja.⁸⁴

Az 1959. évi IV. törvény a Polgári Törvénykönyvről („rég” Ptk.) a 410. § (5) bekezdésében előírta, hogy a rendelkezésre bocsátott, jogi oltalomban részesíthető szellemi alkotásokra a kutatási szerződés megfelelő szabályait kell alkalmazni. Az „új” Ptk. ilyen szabályt ugyan

⁸⁰ Szinger András: Képzőművészeti, fotóművészeti, építészeti és iparművészeti alkotások, műszaki létesítmények tervei. In Gyertyánfy Péter (szerk.): A szerzői jogi törvény magyarázata. Complex Kiadó, Budapest, 2006, p. 354–355.

⁸¹ Bodó Gergely: A mű integritásának sérelme építészeti aspektusban. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 9. (109.) évf. 4. sz., 2004. augusztus (az elektronikus változat elérhető: <http://www.sztnh.gov.hu/hu/kiadv/ipsz/200408/01-bodo.html>, letöltés ideje: 2016.06.24.).

⁸² Szinger András: Képzőművészeti, fotóművészeti, építészeti, iparművészeti és ipari tervezőművészeti alkotások, műszaki létesítmények tervei. In Gyertyánfy Péter (szerk.): Nagykommentár a Szerzői jogi törvényhez. Wolters Kluwer Kiadó, Budapest, 2014, p. 409.

⁸³ 2013. évi V. törvény, 6:251. § (1)–(3) bekezdés.

⁸⁴ Nochta Tibor, Kovács Bálint, Nemessányi Zoltán: Magyar polgári jog – Kötelmi jog – Különös rész. Dialóg Campus Kiadó, Budapest – Pécs, 2010, p. 50.

nem tartalmaz, ám nincs okunk feltételezni, hogy a kutatási szerződés idevágó pontjait analógia alkalmazásával ne lehetne megfelelően alkalmazni. A régi szabály⁸⁵ szerint abban az esetben, ha a megrendelő a rendelkezés jogát kikötötte, a vállalkozó a szellemi alkotást csak saját belső tevékenységéhez használhatta fel, nyilvánosságra nem hozhatta, harmadik személlyel nem közölhette. Ez esetben az alkotással a megrendelő szabadon rendelkezett. Ha viszont a megrendelő a rendelkezés jogát nem kötötte ki, az imént ismertetett szabály a visszájára fordult, a megrendelő az alkotást csak saját üzemi tevékenysége körében használhatta fel, nyilvánosságra nem hozhatta, harmadik személlyel nem közölhette.

4.2. A szerzői jogi védelem alanya; a munkaviszonyban alkotott építészeti alkotások

Az építészeti alkotásokon fennálló szerzői jog a tervezőt illeti. E szabályozás oka, hogy a művet csak természetes személy hozhatja létre.⁸⁶ A hatályos szerzői jogi törvény nem tesz különbséget aszerint, hogy a tervezők milyen szakágban készítik terveiket, így akár papíralapon, akár makett formájában készíthetik terveiket az építész- és építőmérnökök mellett a táj- és kerttervezők, a belsőépítészek és a technológiai tervezők is.⁸⁷ Ahogyan a későbbiek során látni fogjuk, a tervezés és a megvalósítás több szakaszra oszlik, így gyakran előfordul, hogy az egyes fázisok tervdrajzait nem ugyanaz a személy készíti. Az is megeshet, hogy akár a megrendelő, akár harmadik személy oly mértékben határozhatja meg a tervezés folyamatát, hogy beavatkozásával ő is egyéni, eredeti jellegű módon járul hozzá a tér alakításához.⁸⁸ A kreatív téralakítást ezenfelül egy sor közigazgatási és polgári jogi szabály keretezi.⁸⁹

Ehelyütt kell megemlítenünk azt a kormányzati törekvést, amely az ország különböző tájegységein az új építésű lakóházakra ún. *típusterveket* állapítana meg, amelyeket egy mintaterv-katalógusból lehetne kiválogatni. Az egyes házaknál külön-külön meghatároznák a felhasználandó anyagokat, sőt az elkészítési időt is. A típustervek a tér egyéni, eredeti alakítását leszűkítik arra, hogy a típusterveket a telek adottságaihoz igazítsák.⁹⁰

Minden kivitelezést régészeti feltárások előznek meg. Valamennyi területet, természetes vagy mesterséges üreget és a vízmedrek azon részét, ahol régészeti lelőhely előkerülése vár-

⁸⁵ 412. § (3) bekezdés a)–b) pont.

⁸⁶ *Barta Judit*: Építészeti alkotások szerzői jogi védelme és a gazdasági reklámozás némely összefüggései megtörtént esetek kapcsán. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 6. (116.) évf. 6. sz., 2011, p. 106.

⁸⁷ *Bakos, Nótári*: i. m. (53), p. 44.

⁸⁸ *Szinger*: i. m. (82), p. 415.

⁸⁹ E jogszabályok közé tartoznak a teljesség igénye nélkül: 1997. évi LXXVIII. törvény az épített környezet alakításáról és védelméről, 1996. évi LVIII. törvény a tervező- és szakértő mérnökök, valamint építészek szakmai kamaráiról, 2001. évi LXIV. törvény a kulturális örökség védelméről, a 393/2012. (XII. 20.) Korm. rendelet a régészeti örökség és a műemléki érték védelmével kapcsolatos szabályokról, 2011. évi CVIII. törvény a közbeszerzésekről, 306/2011. (XII. 23.) Korm. rendelet az építési beruházások közbeszerzésének részletes szabályairól, 305/2011. (XII. 23.) Korm. rendelet a tervpályázati eljárások szabályairól. Lásd: *Faludi*: i. m. (66), p. 126.

⁹⁰ A családi házak kora lejárt – http://index.hu/urbanista/2016/01/12/a_csaladi_hazak_kora_lejart/ (letöltés ideje: 2016. augusztus 23.).

ható vagy feltételezhető, régészeti érdekű területnek kell tekinteni.⁹¹ A mai rekonstrukciók mind-mind olyan területen (régészeti lelőhely) találhatóak, ahol a régészeti örökség történeti elemei összefüggésükben találhatóak.⁹² A tervek elkészítését tehát nemcsak megelőzik a régészeti feltárások, hanem a leletek nagymértékben befolyásolhatják azokat. Minden feltárt terem, fal, oszlopfő, kőfaragvány potenciálisan magában hordozza a tervek átdolgozásának a lehetőségét, amely az egyéni, eredeti jelleget csorbíthatja, de legalábbis korlátok közé szoríthatja. Így történt ez a diósgyőri vár esetében is, ahol a Déryné-házban talált kőfaragványok meghatározó mértékben járultak hozzá az ablakkeretek és a lovagterem rekonstrukciójához.⁹³

A leleteket nemcsak a régészek, hanem a művészettörténészek, történészek is tudományos igénnyel értékelik. Ezen tanulmányok tudományos irodalmi műként állnak a szerzői jog védelme alatt. Ha a leletek alapján ugyancsak tudományos igénnyel elkészített számítógépes rekonstrukciókat is idesoroljuk, nem lehet kérdés a védelmük. Azonban egy számítógépi látványterv minden tudományos igényessége ellenére sem tekinthető irodalmi műnek. Sokkal inkább minősül látványtervnek.⁹⁴ Abban az esetben, ha nem tartalmazza az építészeti determinációkat, műszaki paramétereket, nem alkalmas arra, hogy felhasználva építészeti műveket lehessen kivitelezni. Ettől még egyéni, eredeti jelleget kétségkívül hordozva grafikai alkotásként védelmet élvezhet.⁹⁵ Ha pedig a program, amely segítségével a rekonstrukciókat elkészítették, saját fejlesztésű, mint számítógépi program-alkotás (szoftver) tarthat számot védelemre.

Az építészet körében alkotott építmények tehát minden esetben többszereplős jogviszony keretében születnek. Közös mű keletkezik, amennyiben az alkotófolyamatban több szerző vesz részt, és az egyes részek önállóan nem használhatók fel. Ilyen esetben a szerzőket együttesen és egyenlő arányban illeti meg a szerzői jogi védelem, a jogsértésekkel szemben pedig bármelyikük felléphet. Amennyiben a közös mű egyes részei önállóan is felhasználhatók (összekapcsolt művek), az egyes részek készítőit egyenként illeti védelem.⁹⁶

Együttesen létrehozott műről beszélhetünk, amennyiben az alkotófolyamat során a szerzők hozzájárulásai oly módon egyesülnek, hogy az így létrehozott egységes művön nem lehet külön-külön az egyes szerzők jogait meghatározni.⁹⁷ A szerzői jog a szerzők jogutódjaként azt a természetes vagy jogi személyt vagy jogi személyiséggel nem rendelkező gazdasági társaságot illeti meg, amelynek a kezdeményezésére és irányításával a művet létrehozták,

⁹¹ 2001. évi LXIV. törvény, 7. § 29. pont.

⁹² Uo. 35. pont.

⁹³ *Botos*: i. m. (28).

⁹⁴ Hogy milyen trükkökkel befolyásolják a készítők ezen tervek megjelenését, arról lásd: Ne verjük át többet a parasztvakító látványtervekkel! – <http://index.hu/belfold/2016/08/16/latvanyterv/> (letöltés ideje: 2016. augusztus 17.).

⁹⁵ *Bakos, Nótári*: i. m. (53), p. 37.

⁹⁶ 1999. évi LXXVI. törvény (továbbiakban Szjt.), 5. § (1)–(2) bekezdés.

⁹⁷ Erre példaként hozhatjuk fel a diósgyőri vár kőfaragványait. Az ablakkereteket, boltozati elemeket külön kőfaragóműhely készítette, ezek a munkák önállóan is oltalom tárgyai lehetnének.

és amely azt a saját nevében létrehozta.⁹⁸ Látható tehát, hogy elsődlegesen a természetes személy tervezők élveznek szerzői jogi védelmet a terművek felett, a tervezőiroda csak származékosan tekinthető a védelem alanyának.⁹⁹

Első két szerzői jogi törvényünk a szerző vagyoni jogainak átruházását *dualista* alapon közelítette meg. Eszerint a személyhez fűződő jogok fenntartása mellett korlátlan lehetőség nyílt a vagyoni jogok átruházására. 1969 óta mindkét napvilágot látott törvény a *monista* megközelítést alkalmazza.¹⁰⁰ A 19–20. század fordulóján az alkalmazásban álló hírlapírók egyszerre álltak munkaviszonyban és szerzői jogi jogviszonyban a kiadóval. A kiadói ügyletre vonatkozó 1875. évi XXXVII. törvénycikk a Kereskedelmi Törvénykönyvről lehetővé tette például, hogy a kiadói jogot csak korlátozott mértékben ruházza át a szerző, ami területi, időbeli és példányszámbeli, valamint fordításra vonatkozó megkötést jelentett.¹⁰¹

Az 1921-es szerzői jogi törvény a 15. §-ban említést tett a jogi személyről mint szerzőről. Palágyi azonban rámutatott, hogy a jogi személy nem végezhet irodalmi vagy művészeti alkotótevékenységet, így szerző sem lehet. Azonban az akadémiák, egyetemek, testületek és más jogi személyek a természetes személy szerző megnevezése nélkül adnak ki tudományos műveket. Mivel a gyakorlatban biztosítani kell, hogy a szerzői jogokat valaki gyakorolja, ezért a törvény elismerte a jogi személyek jogát a szerzőként való fellépésre.¹⁰²

Első ízben azonban az 1969. évi III. törvény reagált arra a kihívásra, hogy az építészeti alkotások tervei sok esetben munkaviszony keretében jönnek létre. A törvény a szerző személyhez fűződő jogait igyekezett a lehető legszélesebb körben védelemben részesíteni a munkaviszonyban elkészített művek esetében. A szerzőt megillette a név feltüntetésének vagy éppen az anonimitásnak a joga, illetve a jogosulatlan felhasználás és torzítás elleni védelem. A valóságban ezek közül azonban csak az anonimitás joga érvényesült. Ezek mellett azonban a mű elkészültét követő átadástól a munkáltató maga rendelkezhetett az alkotással, amelyet szabadon nyilvánosságra hozhatott, akár át is dolgozhatott.¹⁰³

A munkaviszony keretében alkotott művek esetében a tervező egy szervezet, egy építész tervezőiroda keretei között végzi alkotótevékenységét.¹⁰⁴ E jogviszony speciális, „szimbióziszerű”, hiszen a stúdió lehetővé teszi és elősegíti az egyéni tervek elkészítését, amelyek felhasználására később, a tervek átadásával jogosulttá válik. E jogot a munkaviszony tartalma által meghatározott körben szerzi meg, és csak működési körén belül gyakorolhatja. E körön kívül a szerző a művet csak a munkáltató hozzájárulásával használhatja fel.¹⁰⁵

⁹⁸ I. m. (96), 6. § (1)–(2) bekezdés.

⁹⁹ Bakos, Nótári: i. m. (53), p. 43.

¹⁰⁰ Legeza Dénes: Egy paragrafus margójára – adalékok a munkaviszonyban létrehozott művek szabályozásához. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 9. (119.) évf. 2. sz., 2014. április, p. 107.

¹⁰¹ 1875. évi XXXVII. törvénycikk, Kiadói ügylet, 515–533. §.

¹⁰² Palágyi: i. m. (60), p. 29.

¹⁰³ Legeza: i. m. (100), p. 115.

¹⁰⁴ Legeza: i. m. (100), p. 108.

¹⁰⁵ 1969. évi III. törvény, 14. § (1) bekezdés.

Amennyiben a szerző önállóan, munkaviszony keretein kívül végzi a tevékenységét, szerzői jogát maga szerzi és gyakorolja. Ez a helyzet akkor, ha a tervező egyéni vállalkozóként végzi tevékenységét.¹⁰⁶ Hatályos jogunk azonban ismeri a *munkaviszonyban létrehozott mű* (szolgálati jellegű mű) fogalmát. Az Sztj. 30. §-ának rendelkezései kimondják, hogy amennyiben a mű elkészítése a szerző munkaviszonyból fakadó kötelezettsége, a mű átadásával a vagyoni jogokat a szerző jogutódjaként a munkáltató szerzi meg. Amennyiben a felhasználásra a munkáltató másnak engedélyt ad, illetőleg a vagyoni jogokat átruházza, a szerzőnek megfelelő díjazás jár.¹⁰⁷ A mű átadásával a szerző a munkáltató által történő nyilvánosságra hozatalhoz is hozzájárul.¹⁰⁸ Előfordulhat, hogy a felek csak a jogok egy részének átszállását kötik ki, bizonyos jogok a szerzőnél maradnak. Az átadásnál lényeges elvárás, hogy a művet a munkáltatónál bevett szokás szerint adják át, közlésre kész állapotban. A számítógépen készített tervművek, látványtervek, részletek a munkáltató tulajdonában lévő számítógépre mentése nem minősül átadásnak.¹⁰⁹

Lényeges megjegyezni, hogy a szerző a munkaviszonyban alkotott művek esetében csak a vagyoni jogokat ruházza át, a személyhez fűződő jogok továbbra is megilletik, ám korlátozott terjedelemben. A szerzőt megilleti a név feltüntetésének joga, amelyet mellőzhet is abban az esetben, ha az átadott művön a munkáltató oly mértékben változtat, amellyel a szerző nem ért egyet. Ebben az esetben tehát a mű integritásához fűződő jog korlátozottan érvényesül.¹¹⁰ Kötelező jelleggel mellőzendő a név feltüntetése, amennyiben a szerző a mű visszavonására irányuló nyilatkozatot tesz.¹¹¹ A szerző neve az építészeti alkotásoknál különösen fontos. A 19. századtól napjainkig lehet említeni olyan építészeket, akiknek a neve összefonódott az általuk megálmodott épületekkel. A formavilág unikális jellege tehát a név feltüntetése nélkül is könnyen megkülönböztethetővé teheti az egyes tervezőket, amire kitűnő példát szolgáltat Antoni Gaudí, Friedensreich Hundertwasser vagy éppen Makovecz Imre munkássága.¹¹²

Ahogy a természetes személy szerző halála esetén a szerzői jogokban is bekövetkezhet jogutódlás, úgy a munkáltató jogi személy vagy más jogalany megszűnése esetén is gondoskodni kell a tervek feletti rendelkezési jog átszállásának biztosításáról. A munkáltató személyében bekövetkezett jogutódlás esetében a vagyoni jogok a jogutódra szállnak, az a jogelőd által kötött felhasználási szerződésben foglaltak szerint a művet felhasználhatja vagy a jogot továbbadhatja. Amennyiben a munkáltató jogutód nélkül szűnik meg, akkor a még fennálló védelmi idő hátralévő tartamára a terveken fennálló felhasználási jog a Szerzői Jogi Szakértő

¹⁰⁶ Csécsy György: A szellemi alkotások joga. Novotni Kiadó, Miskolc, 2007, p. 48.

¹⁰⁷ Sztj, 30. § (3) bekezdés.

¹⁰⁸ Uo. (5) bekezdés.

¹⁰⁹ Hepp Nóra, Fejésné Lőrincz Anna: Szerzői jog. Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala, Budapest, 2014, p. 21.

¹¹⁰ Csécsy: i. m. (106), p. 49.

¹¹¹ Sztj 30. § (5) bekezdés.

¹¹² Legeza Dénes: A munkaviszonyban létrehozott művek gyakorlata napjainkban. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 11. (121.) évf. 3. sz., 2016. június, p. 124.

Testület (SZJSZT) 02/05 számú szakvéleménye alapján ún. *uratlan vagyoni jogköteggé* válik. A szerzőre ugyanis az egyszer már elidegenített vagyoni jog nem szállhat vissza. Mivel pedig a vagyon uratlanná válik, a terveken birtokbavétellel bárki tulajdonjogot szerezhet.¹¹³ Pontosabban csak szerezhetne, hiszen a Ptk. 3:48. §-a kimondja, hogy a fennmaradó vagyont a vagyoni hozzájárulás arányában kell felosztani a tagok, illetve részvényesek között. Amennyiben a megszűnő társaság állami tulajdonban volt, a vagyonelemek az államra szállnak, amelyeket mint jogosult ruházhat át az újonnan alapított gazdasági társaságra.¹¹⁴

E helyütt meg kell még említenünk egy másik speciális jogviszonyt, amelyben az alkotótevékenység szép számmal eredményez szerzői műveket. A *hallgatói jogviszonyban* alkotott szellemi alkotások az oktató iránymutatása mellett születnek, éppen ezért a műveket az oktatók, az intézmény és a hallgató közösen kivitelezett műveinek kell tekinteni. A 2011. évi CCIV. törvény 44. §-a a hallgatói munkavégzés keretei között szabályozza a szellemi alkotások kérdéskörét, kimondva, hogy a szellemi alkotásokhoz fűződő vagyoni jogok a felsőoktatási intézményre, illetve az általa létrehozott gazdálkodó szervezetre az átadással szállnak át. Emellett a felsőoktatási intézmények szabályzati szinten is rendezik a szellemi alkotások kérdéskörét, amelyek hatálya a hallgatóra csak akkor terjed ki, ha az – aláírva – magára nézve kötelezőnek ismeri el. Amennyiben ezt nem teszi, akkor a hallgatót illeti az általa létrehozott szerzői művek személyhez fűződő és vagyoni jogai.¹¹⁵

4.3. A tulajdonos és a szerzői jogi jogosult jogainak szétválása

Elérkezve a szerzői jog és a tulajdonosi jog metszéspontjához, átfogó képet kívánunk adni arról, hogy a két szereplő jogainak kollíziója hogyan hat az építészeti alkotások szerzői jogi védelmére. Vannak ugyanis olyan esetek, amikor a szerzői jog gyakorlása rendeltetésellenes joggyakorlásnak minősülhet, ha az alkotás megváltoztatásához vagy megsemmisítéséhez jelentős magán- vagy társadalmi érdek fűződik.¹¹⁶ Ugyanakkor kétségtelen tény, hogy az épületek nemcsak funkcionális, hanem esztétikai létesítmények, nem ritkán szobrok, freskók, kerámiák, mozaikok díszíthetik a falakat, amelyek jelentős – nemcsak eszmei – értékkel bírnak.¹¹⁷ A tulajdonosi és szerzői jogi jogosultságok akkor ütközhetnek össze, ha az épületet a tulajdonos le kívánja bontani vagy meg kívánja változtatni.¹¹⁸

Az 1921. évi LIV. törvény cikk alapján a kész épület tulajdonosát csak közjogi és műemlékvédelmi szabályok korlátozták. A művet közzétehetette, megsemmisíthette, átdolgozhatta, ám e jogok gyakorlása során a szerző személyhez fűződő jogait nem sérthette. Az 1969. évi

¹¹³ Legeza: i. m. (100), p. 120.

¹¹⁴ Legeza: i. m. (100), p. 121.

¹¹⁵ Legeza: i. m. (100), p. 122.

¹¹⁶ Legeza: i. m. (100), p. 144.

¹¹⁷ Szinger: i. m. (80), p. 357.

¹¹⁸ Szinger: i. m. (82), p. 413.

III. törvény alapján a szerzőt megillette a kiállítási jog, amelynek keretében követelhetette a tulajdonostól, hogy a művet bocsássa a rendelkezésére.¹¹⁹

Amint arra fentebb történt utalás, a szerző személyhez fűződő jogai nem ruházhatók át, azokról érvényesen lemondani nem lehet. További sajátosságuk, hogy forgalomképtelenek és személyhez kötöttek, a jogosultat életében illetik meg, halála után pedig átalakulnak ún. kegyeleti joggá.¹²⁰ Mégis vannak olyan kivételes helyzetek, amikor e jogosultságok korlátozhatók. A bírói gyakorlat által kimunkált szabályok szerint a tulajdonosi jogok rendeltetésszerű gyakorlása nem eredményezheti a tervezőnek az építményhez fűződő szerzői joga megsértését.¹²¹ E körben a tulajdonos az épületet átépítheti, külső megjelenését, építészeti kialakítását, rendeltetését módosíthatja, vagy akár el is bonthatja.¹²² A rendeltetésszerű használathoz szükséges vagy a funkcióváltozás miatt indokolt változtatások köré azonban nem illeszkedik az olyan változtatás, amelyet kizárólag a „megváltozott ízlés” vezet.¹²³ A tulajdonosnak nemcsak joga az épület átépítése, akár lebontása, hanem kötelezettség terheli arra nézve, hogy az épület megfelelő módon gondozva, karbantartva legyen. Ha ezt elmulasztja, és a mű ennek következtében leromlott állapotba kerül, az sérelmes lehet a szerzőre nézve.¹²⁴

Az építészeti művek specifikája nemcsak védelmük jogtörténeti dichotómiájában, illetve a műpéldányok kettős – termművek és kivitelezett építészeti alkotások – természetében, hanem abban is fellelhető, hogy az Szjt. és a bírói gyakorlat leszűkítette a tervezők szerzői jogait azt követően, hogy a mű felhasználását harmadik személynek – tipikusan az épület későbbi tulajdonosának – átengedték. Ettől a pillanattól ugyanis korlátozottan érvényesül a tervező tervhez, illetve épülethez fűződő integritási joga, amely tiltja a mű mindenfajta eltorzítását, megcsonkítását vagy más olyan megváltoztatását, továbbá egyéb visszaéléseket, amelyek a szerző becsületére vagy hírnevére sérelmesek lehetnek.¹²⁵

E korlátozás is kétarcú. A mű egységének védelmét ugyanis sértheti a tervek átdolgozása, illetve a már kivitelezett épület átépítése, esetleges lebontása. A felhasználási engedély megadását követően a szerzőnek túrnie kell, hogy az épület tulajdonosa az átdolgozás mértékét meg nem haladó, lényegtelen változtatásokat a művön eszközöljön. Amennyiben ezt a mértéket meghaladja, megfelelő díjazás ellenében a szerző-tervező az átdolgozási engedélyt nem tagadhatja meg.¹²⁶

¹¹⁹ Faludi: i. m. (66), p. 121–122.

¹²⁰ Bodó: i. m. (81), p. 4.

¹²¹ BH2005. 427. In: SZJSZT-15/10 számú ügy – Építészeti alkotás engedélyezési tervének felhasználása kivitelezési terv elkészítésére és a felhasználási engedély terjedelme támogatási szerződés részét képező általános szerződési feltételek alapján

¹²² BDT2010. 2329. Lásd: Faludi: i. m. (66), p. 129.

¹²³ Bodó: i. m. (81), p. 4.

¹²⁴ Bodó: i. m. (81), p. 11.

¹²⁵ Szjt. 13. §.

¹²⁶ Faludi: i. m. (66), p. 130.

A mű jogosulatlan megváltoztatását ugyan tiltja az Szjt.,¹²⁷ mégis előfordulnak olyan esetek, amikor a szerzői jog egyéb, a tulajdonosi jogosítványoktól eltérő jogokkal, érdekekkel kerül kollízióba. A legtipikusabb példa erre az *épületek közérdekből történő megváltoztatása*. Faludi szerint ilyen esetben kötelezően fel kellene ajánlani a szerző-tervezőnek a mű áttervezésének – átdolgozásának – a lehetőségét. Amennyiben ez elmarad, és a tervet más tervező dolgozza át, az eredeti tervező a méltányos felhasználási díjjal egyenlő mértékű kártérítésre tarthat számot.¹²⁸

Közterületen álló alkotások közérdekből történő áthelyezése, megváltoztatása többek között a Budavári Palota és környezetének felújítása kapcsán is felmerülhet. Az újjáépíteni tervezett Lovarda előtt állt ugyanis korábban ifj. Vastagh György Lófékező című szobra, amelyet a második világháborút követő átépítések során áthelyeztek a Hunyadi udvarba, ám a tervek szerint visszakerülne eredeti helyére. A kérdés szerzői jogi aspektusait a Szerzői Jogi Szakértő Testület 13/2013 számú szakvéleményének segítségével tekintjük át.

A köztéri szobor áthelyezése körül kialakult vitában a szoborművet egy város főterén állították fel, amelyet az önkormányzata szeretett volna a főter átépítése keretében áthelyezni a tér egy másik, de a szoborhoz méltó pontjára.¹²⁹ A szobor alkotója 2008-ban elhalálozott, így a védelmi idő még nem telt el, a védelem fennáll. A szobor elkészítésére M. társaság kötött szerződést az önkormányzattal, majd a szobrot szobrászművész közreműködésével készítették el. A felek által kötött szerződés alapján a szobor tulajdonosa megszerezte a műpéldány tulajdonjogát és bizonyos felhasználási jogokat, például a kiállítás és a felállítás jogát. Az áthelyezéssel éppen a kiállítás joga sérülhet, amennyiben a szerződésben pontosan megjelölték, hogy a művet mely helyen fogják felállítani. A felek azonban azon túlmenően, hogy az alkotás helyeként a város főterét jelölték meg, a pontos helyet nem határozták meg, a felújítást követően pedig a szobor továbbra is a főtéren maradt, igaz, az addigitól eltérő, új helyen.¹³⁰

A közterületen felállított szobrok jellemzője, hogy azokat a szobrász a hely adottságainak figyelembevételével „beletervezi” a térbe – onnan való kimozdítása, áthelyezése, esetleg megsemmisítése sértheti a szerző integritáshoz fűződő jogát, sérelmes lehet a becsületére, illetve a hírnevére, hiszen csorbát szenvedhet a környezet és a beleillesztett alkotás kapcsolata.¹³¹

A kérdés eldöntéséhez a szobrász kiállítási jogának és a tulajdonos tulajdonjogának összehasonlításán át vezet az út. A kérdésben döntést hozó bíróságnak kell mérlegelni az eset összes körülményét, ennek során a rendeltetésszerű joggyakorlás követelményét veszi alapul. A tulajdonos jogát erősíti, hogy a közterület rendezésénél a köz érdeke áll szemben a szerzői

¹²⁷ Szjt. 67. § (1).

¹²⁸ Faludi: i. m. (66), p. 130.

¹²⁹ SZJSZT-13/2013. Köztéri szobor áthelyezése. In *Legeza*: i. m. (66), p. 344.

¹³⁰ Uo. p. 345.

¹³¹ Uo. p. 346.

jogi jogosult magánérdekével.¹³² A közéri szobrok áthelyezéséről az 1991. évi XX. törvény a helyi önkormányzatok és szerveik, a köztársasági megbízottak, valamint egyes centrális alárendeltségű szervek feladat- és hatásköreiről 109. § (1)–(2) bekezdésében akként rendelkezik, hogy a művészeti alkotás közterületen való áthelyezéséről a települési önkormányzat képviselő-testülete dönt azt követően, hogy a műalkotás művészeti értékére vonatkozó szakvéleményt a Képző- és Iparművészeti Lektorátustól, illetve Budapesten a Budapest Galériától beszerezte.¹³³

A Lófékező szobrára a fenti érvelést kissé nehézkes lenne alkalmazni, hiszen a szobor éppen eredeti helyére kerül a tervek szerinti visszahelyezéssel. A jogeset mégis kiváló támpontot ad annak a megválaszolására, hogy a közterületen elhelyezett alkotásokat milyen feltételek mellett lehet eredeti helyükről egy másikra áthelyezni. Annyit azonban mindenképpen érdemes még megjegyezni, hogy ifj. Vastagh György 1946-ban bekövetkezett halála után a védelmi idő az akkor hatályban lévő 1921. évi LIV. törvénycikk 11. §-a alapján 50 évig tartott, így tehát a szobor áthelyezése pillanatában szerzői jogi jogvédelemben részesült.

4.4. A szerzői jogi védelem tárgya, a tervek egyes fázisai, a tervek felhasználása

Miután választ találtunk arra, hogy kiket kell a szerzői jogi védelem alanyának tekinteni, meg kell vizsgálnunk, hogy mi a védelem tárgya, a tervezésnek milyen fázisai vannak, és az egymást követő részfázisoknak mi a szerzői jogi megítélése, milyen szabályok vonatkoznak azok felhasználására?

Egy-egy épület történetének első mérföldköve annak megtervezése (*corpus mysticum*).¹³⁴ Amennyiben egyéni, eredeti jellegűek, megilleti a szerzői jogi védelem a vázlatterveket, a műszaki rajzokat, a tanulmányterveket, a tervdokumentációkat, az építési engedélyezési terveket és a kiviteli terveket is. Ugyanígy védettek a látványtervek is.¹³⁵ A szellemi termék tehát első ízben a tervben ölt testet, azonban a tárgyiasulás valódi értelme itt nem zárul le. A végcél maga az épület vagy műszaki létesítmény,¹³⁶ amellyel a terv a védelem tekintetében egységet élvez.¹³⁷

Az Sztj. védelemben részesíti az építészeti alkotást és annak tervét, az épületegyüttest, illetve a városépítészeti együttes tervét.¹³⁸ Mivel egy épület funkciója szerint tartalmazhat olyan alkotásokat, amelyek esztétikai értéket hordoznak, így e helyütt kell citálni az Sztj. 1. § (2) bekezdésének *h*) pontját, amely a védelem tárgykörében említi a festés, a szobrászat, a

¹³² Uo. p. 347.

¹³³ Uo. p. 348.

¹³⁴ *Bertoni*: i. m. (71), p. 254.

¹³⁵ *Bakos, Nótári*: i. m. (53), p. 37.

¹³⁶ *Bodó*: i. m. (81), p. 6.

¹³⁷ *Bodó*: i. m. (81), p. 16.

¹³⁸ Sztj. 1. § (2) bekezdés *k*) pont.

metszés, a könyvmás útján létrehozott alkotásokat és azok terveit, valamint az *m*) pontban az iparművészeti alkotásokat és azok terveit.

A szabályozás igyekszik tehát lefedni minden, az épített állomány szempontjából releváns tevékenységet, amely a tervezéstől a kivitelezésen át a berendezésig, sőt azon túl is tart. A végső produktumhoz vezető jogviszonyban tehát több szereplő vesz részt, akik „csatárláncban” rakják egymásra az alkotás építőköveit.¹³⁹

Amint az előző pontban történt rá utalás, az építészeti alkotások terveit mindig valamilyen szerződéses jogviszonyban készítik. Nagyobb beruházásoknál nem ritka, hogy egy-egy épület terveinek megrajzolására *tervpályázatot* írnak ki. Amennyiben így járnak el, akkor a jogviszonyra felhívható a 305/2011. (XII. 23.) Korm. rendelet a tervpályázati eljárások szabályairól. A rendelet szerint kötelező pályázatot kiírni, amennyiben a beruházás becsült értéke eléri vagy meghaladja a 2011. évi CVIII. törvényben (közbeszerzési törvény) nevezett uniós értékhatárt.¹⁴⁰ A tervpályázati eljárás a pályázat kiírásával indul,¹⁴¹ amelyen a lebonyolításhoz szükséges fedezettel rendelkező ajánlatkérő, az ajánlattevő pályázó és a bírálóbizottság vesz részt.¹⁴² A pályázó – legyen az természetes vagy jogi személyiség, illetve más jogképes szervezet, a pályázati dokumentáció benyújtásával a kiírás feltételeit magára nézve kötelezőnek ismeri el.¹⁴³ A nyertes és díjazott pályamű az ajánlatkérő tulajdonába kerül, azt részben vagy egészben, további ellenszolgáltatás nélkül felhasználhatja azzal a feltétellel, hogy a szerzői jogi előírásokat be kell tartania.¹⁴⁴ Amennyiben a felek a tulajdonjog átszállását nem kötik ki, a felhasználási jogok átengedéséről a dokumentációban kell rendelkezni.¹⁴⁵

Faludi idézett cikkében rámutat, hogy az imént citált szabályozásban „összemosódik” a műpéldány tulajdonjoga és a műpéldányban foglalt mű felhasználásának a joga. Ezen anomália felveti a kérdést, hogy milyen mértékű, meddig terjedhet a felhasználás joga, kizárólagos vagy nem kizárólagos, azt harmadik személyre át lehet-e ruházni? Lényegi kérdés továbbá, hogy magába foglalja-e az átdolgozás jogát?¹⁴⁶ A feltett kérdésekre az Sztj. 43. §-a tartalmaz válaszokat. Eszerint a felhasználási szerződés megfelelő díjazás kikötése esetén csak akkor ad kizárólagos jogot a felhasználásra, ha azt kifejezetten kikötik. Ekkor a felhasználó további felhasználási engedélyt nem adhat.¹⁴⁷ A felek eltérhetnek tőle, de főszabály szerint a felhasználási engedély hatálya Magyarország területére terjed ki, időtartama a felhasználási szerződések szokásos tartamához igazodik.¹⁴⁸ Ha a felek a felhasználás módját,

¹³⁹ Bakos, Nótári: i. m. (53), p. 13.

¹⁴⁰ Kbt. 1. § (4) bekezdés.

¹⁴¹ Uo. 3. §.

¹⁴² Uo. 6. §.

¹⁴³ Uo. 12. §

¹⁴⁴ Uo. 18. § (4) bekezdés.

¹⁴⁵ Uo. 20/A. § (7) bekezdés.

¹⁴⁶ Faludi: i. m. (66), p. 128.

¹⁴⁷ Sztj. 43. § (1) bekezdés.

¹⁴⁸ Uo. (4) bekezdés.

mértékét nem kötötték ki, úgy kell tekinteni, hogy az engedélyt a szerződés céljának megvalósításához elengedhetetlenül szükséges felhasználási módra és mértékre adták.¹⁴⁹

A 306/2011. (XII. 23.) Korm. rendelet tovább finomítja a közbeszerzési eljárások részlet-szabályait építési beruházások esetében. Az 5. § (4) bekezdése arra hívja fel a feleket, hogy az ajánlatkérő biztosítsa, hogy a rendelkezésre bocsátott terveket a tervpályázat nyertese jogdíj fizetése nélkül jogosult legyen továbbtervezni, átdolgozni.¹⁵⁰

Az építészeti alkotások tervezési fázisa is több szakaszra osztható. Az alábbiakban néhány példán keresztül mutatjuk be a különböző tervtípusokat és azok felhasználásának módját. Mielőtt azonban ezt megtennénk, szükséges, hogy tisztázzuk, az építészeti alkotásoknál is maradéktalanul szem előtt kell tartani a szerzői jogi jogosultak személyéhez fűződő és vagyoni jogait.

Amennyiben adott egy üres telek vagy egy átépítésre, esetleg lebontásra ítélt épület, a helyére kerülő új épületről a tervezők *látványtervet* készítenek, amely egyfajta előrevetítése a majdan ott álló építménynek. Látványtervek alatt Faludi olyan rajzokat, ábrákat ért, amelyek pontosan nem kifejtettek, a közigazgatási szabályoknak megfelelő tervdokumentáció követelményeit nem érik el. Amint az fentebb megállapítást nyert, ezek a művek grafikai alkotásként állnak oltalom alatt.¹⁵¹ A Szerzői Jogi Szakértő Testület SZJSZT-26/2004 számú szakvéleményében arra kereste a választ, hogy védelem illeti-e az építészeti látványterveket készítő alkotókat. Az eljáró tanács kifejtette, hogy a szerzői jogi védelem – amennyiben a mű eléri az egyéni, eredeti jelleg minimális szintjét, akkor is megilleti a szerzőt, amennyiben a vázlatok és tervek kidolgozottsági szintje nem éri el sem az engedélyezési, sem pedig a kivitelezési tervek követelményeit. A hangsúly tehát az egyéni, eredeti jellegen van, azonban a szakvéleményből kitűnik, hogy a tervjelleghez elengedhetetlen, hogy legalább részben tartalmazzon műszaki megoldásokat.¹⁵² A szóban forgó ügyben a látványtervek nemcsak a tervezett épületek grafikai vázlatait tartalmazták, hanem a téralkotás módja és stílusa is kitűnt belőlük, a tervek nemcsak külső, hanem belső látványterveket is tartalmaztak, hozzájuk részleges alaprajz és a műszaki megoldások vázlatos feltüntetése is kapcsolódott.¹⁵³ E levezetés után megerősítést nyer az a fenti vélekedés, hogy az egyes várrekonstrukciókat megelőző látványtervek, számítógépes rekonstrukciók grafikai alkotásként állnak a szerzői jog védelme alatt.

Egy másik, az SZJSZT-03/2011 számú ügyben a testület a *beépítési és vázlattervek* egyéni, eredeti jellegét és felhasználásuk eseteit vizsgálta. A tényállás szerint a megrendelő tervezői munka ellátására kérte fel a felperest. A szerződésben rögzítették, hogy az elkészítendő

¹⁴⁹ Uo. (5) bekezdés.

¹⁵⁰ Faludi: i. m. (66), p. 129.

¹⁵¹ Faludi: i. m. (66), p. 132.

¹⁵² SZJSZT-26/2004 – Építészeti látványterv szerzői jogi oltalma. In *Ficsor Mihály, Kiss Zoltán: A szerzői jog gyakorlati alkalmazása digitális online környezetben. A Szerzői Jogi Szakértő Testület véleményeinek gyűjteménye (2004–2009)*. Complex Kiadó, Budapest, 2010, p. 114.

¹⁵³ Uo. p. 115.

vázlattevé szellemi alkotómunka eredménye.¹⁵⁴ A szerződés tárgyát képező vázlattevé a kivitelezést nem szolgálhatta, azonban a későbbi fázisok számára determinálta az épületek elhelyezkedését.¹⁵⁵ Az első kérdéskörben megerősítést nyert, hogy mű eredetisége, a mű formája teszi az alkotást a külvilág számára érzékelhetővé, azonosíthatóvá. A jogesetben szereplő tevé egyéni, eredeti jellege az épületegyüttes és az utak elhelyezésének sajátosságában, a közlekedési rendszerben, a helyiségek kialakításában, a nyílászárók helyzetében rejlik. Ezt a mérnökségi telep kialakítását determináló szakmai előírások sem csorbítják. Sőt, a vázlattevé kellő mélységben tartalmazza azokat a funkcionális és műszaki paramétereket, amelyek kiindulópontként szolgálhatnak a további tevévázlatok elkészítéséhez.¹⁵⁶

Az ügyben szereplő alperes éppen ezt az egyéni, eredeti jellegét sértette meg, amikor az engedélyezési tevé a felperes vázlattevéinek a másolásán alapult. Az alperes ugyanis a következő tervezési fázisban oly mértékben merített a felperesi tevé lényegi elemeiből, hogy a nagyfokú hasonlóságra tekintettel a tevék egymásra épülése kétségtelen. A tevék ilyen mélységben történő felhasználására csak engedély birtokában és megfelelő jogdíj megfizetése mellett lett volna lehetőség. Ugyanitt az SZJSZT rámutatott arra, hogy az Szjt. 29. §-a szerint az egymásra épülő tevéfázisok önállóan is védelemben részesülhetnek, ha az egyéni, eredeti jellegét magukon viselik. Amennyiben tehát az időben később megszülető tevé mű hordoz ugyan egyéni, eredeti jellegét, de emellett jelentős mértékben épít a korábbi tevé műre, akkor annak átdolgozásával van dolgunk, amely szintén engedélyköteles tevékenység. Az engedély kérése még akkor sem kerülhető meg, ha a megrendelőnek joga volt az első tevéfázist készítő tervezőtől eltérő más személyt a további fázisok elkészítésével megbízni.¹⁵⁷ Ezt a vélekedést látszik alátámasztani a Magyar Építész Kamara etikai-fegyelmi szabályzata is, amely kimondja, hogy az eredeti szerző hozzájárulása nélkül a tevék további tevéfázisban való továbbtervezése jogosulatlan felhasználásnak minősül.¹⁵⁸

Az SZJSZT-24/2009 számú ügyben a Szerzői Jogi Szakértő Testület a *vázrajzok, vázlatok* szerzői jogi védelmének kérdéseit taglalta. A sértett állítása szerint a jogvita alapját az szolgáltatta, hogy a vádlott által elkészített tevédokumentáció a sértett vázlatai alapján készült el. Az ügyben eljáró bíróság arra szeretett volna választ kapni, hogy oltalom alatt állhat-e a skicc, illetve a kérdéses dokumentáció valóban arra építette-e megoldásait. A rajz egyéb-iránt egy szállodaépület egy szintjének alaprajzi kialakítását ábrázolta.¹⁵⁹ A vázlat az épület egyéb tulajdonságairól nem tartalmazott információkat, az minden bizonnyal a helyszín beépítésére vonatkozó elgondolást tartalmazta. Az SZJSZT rámutatott arra, hogy a feltéte-

¹⁵⁴ SZJSZT-03/2011 – Beépítési és vázlattevé egyéni, eredeti jellege és felhasználása. In *Legeza*: i. m. (66), p. 378.

¹⁵⁵ Uo. p. 380.

¹⁵⁶ Uo. p. 373–375.

¹⁵⁷ Uo. p. 381.

¹⁵⁸ Uo. p. 376–377.

¹⁵⁹ *Ficsor, Kiss*: i. m. (152), p. 116.

lezés nem támasztotta alá, hogy az engedélyezési terv a rajz alapján készült volna.¹⁶⁰ Hiába szolgálhatott tehát alapul, túl kevés konkrét építészeti determinációt tartalmazott ahhoz, hogy a másik terv készítője eltérő megoldást ne, csak a vázlaton szereplőket alkalmazhassa. Ugyanakkor az is megállapítást nyert, hogy egy vázlat, látványterv is tartalmazhat olyan alapvető funkcionális és esztétikai paramétereket, amelyek a megálmodott épületet előre meghatározzák, és egyéni, eredeti jelleget hordoznak. Mindezek alapján a testület azt a választ adta, hogy a sértett által készített vázlat nem tartalmazta az alapvető és szükséges építészeti determinációkat, így azokat a vádlott sem vehette át, a skicc pedig építészeti alkotásként nem élvezzi a szerzői jog védelmét.¹⁶¹

A terművek funkcionálisan egymásra épülnek. A látványterveket *engedélyezési tervek* követik, amelyeknek rendeltetése a kivitelezéshez szükséges hatósági engedélyek beszerzése. Amennyiben ez megadatik, az engedélyezési terv célját betöltötte. A következő fázisban a *kiviteli tervek* elkészítésekor az engedélyezési terveket veszik alapul, amelyekből részleteket emelnek át, elhagynak elemeket, módosítanak vagy bővítenek a korábbi tervfázison. Ezeket a módosításokat a felhasználó a szerző tiltakozása ellenére is végrehajthatja, vagy a szerzőtől eltérő harmadik személyt is felkérhet azok végrehajtására. Fontos ugyanakkor, hogy a kiviteli terv nem érheti el az átdolgozás szintjét, a fő paraméterek tekintetében követnie kell az engedélyezési terv előírásait. Az előző mondatokban történt utalás arra, hogy a kiviteli terveket a szerzőtől eltérő más személy is készítheti. Ez éppen azzal indokolható, hogy az engedélyezési tervtől eltérni a fő paraméterek tekintetében nem lehet, ahhoz ugyanis már kell a szerző hozzájárulása.¹⁶²

Sajátos jogi természete van a szerző vagyoni jogainak. Az Szjt. 9. § (3) bekezdésében akként rendelkezik, hogy a vagyoni jogok nem ruházhatók át, másként sem szállhatnak át, és azokról érvényesen lemondani sem lehet, kizárólag örökölhetők, illetve róluk halál esetére lehet rendelkezni. A (6) bekezdés azonban áttöri ezt az abszolút jelleget, amikor kimondja, hogy törvényben meghatározott esetekben és feltételekkel a vagyoni jogok engedélyezés útján átszállnak, velük a jogszerzést követően az új jogosult rendelkezhet. Ilyen átszállás történik a munkaviszonyban alkotott mű munkáltató részére történő átadásakor. A szerző tehát, akinek kizárólagos joga van arra, hogy a mű egészét vagy egy jól azonosítható részét felhasználja, engedélyt adhat másoknak is. Erre felhasználási szerződés keretében kerülhet sor, amelyért megfelelő és kötelező jellegű díjazás jár. Fontos hangsúlyozni, hogy a felhasználási szerződés nem tekinthető a vagyoni jogok átruházásának. Erről csak kifejezett nyilatkozatban lehet lemondani. Az Szjt. 17. § a)–f) pontjában felsorolt felhasználási módok közül számunkra az első, vagyis a többszörözés, valamint az átdolgozás releváns. Többszörözni a

¹⁶⁰ Ficsor, Kiss: i. m. (152), p. 117.

¹⁶¹ Ficsor, Kiss: i. m. (152), p. 118.

¹⁶² SZJSZT-15/2010 – Építészeti alkotás engedélyezési tervének felhasználása kivitelezési terv elkészítésére és a felhasználási engedély terjedelme támogatási szerződés részét képező általános szerződési feltételek alapján – https://www.sztnh.gov.hu/sites/default/files/SZJSZT_szakvelemenek_pdf/szjszt_szakv_2010_15.pdf (letöltés ideje: 2016. július 15.). A szakvélemény elemzését lásd: Legeza: i. m. (66), p. 364.

művet nemcsak a terv lemásolásával lehet, hanem az épület kivitelezésével is, ahogyan az átdolgozás is lehetséges mind a terv, mind az épület megváltoztatásával.¹⁶³

A Szerzői Jogi Szakértő Testület az SZJSZT-15/2010 számú ügyben az engedélyezési tervek felhasználására, a kivitelezési terv elkészítésére és a felhasználási engedély terjedelmére vonatkozó jogvitában formált szakvéleményt. Az alapul fekvő ügyet egy kórházi épület rekonstrukciója és bővítése szolgáltatta. Az „E.” és a „K.” Kft. tervezési szerződést kötött a rekonstrukció megvalósításához szükséges építési engedélyezési tervdokumentáció elkészítésére. A szerződésben a tervek felhasználásáról a felek nem rendelkeztek. A terveket a megbízott elkészítette, ezek alapján a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal ki is adta a jogerős építési engedélyt. A kiviteli tervek elkészítésére „E.” ajánlatkérő közbeszerzési eljárást bonyolított le. A felek által kötött generáltervezési szerződés tervezetében lefektették, hogy szerzői jogi oltalom alá eső terveken a megrendelő területi korlátozásoktól mentes, kizárólagos és harmadik személynek átadható felhasználási jogot, valamint átdolgozásra való jogot szerez.¹⁶⁴

Amennyiben a felek nem írták volna pontosan körül a felhasználási jog pontos paramétereit, akkor az Szjt. 42–55. §-ban foglalt felhasználási szerződésre vonatkozó szabályokat kellene felhívni. Azon kérdésekben, amelyekben az Szjt. nem rendelkezik, a Ptk. mögöttes normái az irányadók. Amint arra az SZJSZT is rámutatott, az Szjt. felhasználási szerződésekre irányadó szabályozása, valamint a szerződési szabadság elve alapján a felek szabadon állapodhatnak meg a felhasználás részletszabályairól, terjedelméről, harmadik személy részére történő átengedéséről, valamint az átdolgozás engedélyezéséről.¹⁶⁵ Amennyiben a megrendelő a rendelkezési jogot a tervezési szerződésben nem köti ki, a tervet csak a saját üzemi tevékenysége körén belül használhatja fel, tehát a dokumentáció elkészítése, átadása és a megrendelő részéről történő elfogadása nem keletkeztet automatikusan felhasználási jogosultságot.¹⁶⁶ Ha a felek a felhasználás jogát a szerződésben nem kötnék ki, a tervezővel szerződő fél csak a terv tulajdonjogát szerezne meg,¹⁶⁷ ami a termékek rendeltetését tekintve életszerűtlennek hat, bár kétségtelen, hogy akadhat példa arra, hogy egy neves építész terveit gyűjtők megvásárolják.

A felek ezeket ki is kötötték a már ismertetett módon szerződéstervezetükben, azonban nem rendelkeztek a felhasználás időtartamáról. A testület e helyütt rámutatott, hogy ilyen esetben az ajánlatkérő „*a tervet csak a szerződésben meghatározott célra használhatja fel*”, vagyis egy alkalomra, a megvalósításig szól az engedély.¹⁶⁸ A felhasználási jog továbbengedélyezését csak annyiban teheti meg, amennyiben erre külön írásbeli megállapodást köt.¹⁶⁹

¹⁶³ Csécsy: i. m. (106), p. 37.

¹⁶⁴ SZJSZT-15/2010. A szerzői művek felhasználásának engedélyezése. In *Legeza*: i. m. (66), p. 352–354.

¹⁶⁵ *Legeza*: i. m. (66), p. 357.

¹⁶⁶ *Legeza*: i. m. (66), p. 364.

¹⁶⁷ *Bodó*: i. m. (81), p. 10.

¹⁶⁸ *Bodó*: i. m. (81), p. 358.

¹⁶⁹ *Bodó*: i. m. (81), p. 366.

Az SZJSZT tehát jogszerűnek találta a felhasználási jog továbbengedésének a lehetőségét, és megjegyezte azt is, hogy szükségszerű pontosan meghatározni, hogy a díj milyen mértékben foglalja magába a tervek elkészítéséért járó díjazást, illetve a felhasználási jog és az átdolgozásra adott engedélyért járó díjazást.¹⁷⁰

Egy építmény nemcsak külső megjelenésében kerül megtervezésre és megépítésre, hanem annak belső tereit is meg kell rajzolni, kivitelezni. A szerzői jogi törvény magyarázata felhívja a figyelmet, hogy a belsőépítészet ágának szerzői jogi megítélése vitatott, egyaránt elhelyezhető az építészet és az iparművészet körében. Mivel a munka téralakító jellegű, ezért az építészetre irányadó szerzői jogi normák alá szubszumálhatók, amennyiben a téralakítás egyéni, eredeti jellegű. A téralakításon túl a belsőépítészet a tér berendezésével is számol, a felhasznált bútorok külső megjelenése pedig magán hordozhatja azt az egyéni, eredeti jelleget, amelynek köszönhetően maga a bútor iparművészeti alkotásként nyerhet oltalmat.¹⁷¹ A belsőépítészet tehát egyszerre hordoz számos funkcionális elemet, ugyanakkor az esztétikum talán még nagyobb hangsúlyt nyer, mint az épületek kialakítására irányuló tervművek.¹⁷²

Az SZJSZT-15/11. számú ügyben a Szerzői Jogi Szakértő Testület arra kereste a választ, vajon megilleti-e a szerzői jogi védelem a *belsőépítészeti tervek* készítőit. A jogvita abból származott, hogy a tervező által készített belsőépítészeti tervektől a kivitelezés során jelentős mértékben eltértek. A tervek egy kávéház szecessziós motívumokat is hordozó belsőépítészeti kialakításához születtek, a formavilágot az alkotó a helyiség adottságaihoz igazította. Ebből következik, hogy a tér alakítása nemcsak az épület külső megjelenésére vonatkozott, hanem a belső tér egyéni, eredeti formákkal való felruházására is. A kivitelezés során ilyen esetben is előfordulhat, hogy a tervektől el kell térni olyan problémák miatt, amelyek a tervezés során még nem voltak előre láthatóak. Ez azonban nem jelentheti, hogy az eredeti terv a kivitelezés mint többszörözés során átdolgozáson essék át. A tárgyalat esetében ugyanis ez történt. A kivitelezők 60%-ban ugyan követték a terveket, azonban a függönyözés, a lámpák kialakítása, az asztalok lábszerkezete és a pad kivitele eltérő volt, és erre a tervezőtől nem kaptak előzetesen engedélyt.¹⁷³

Az egyes tervezési fázisok elemzésénél kitűnt, hogy a legtöbb esetben a tervek felhasználása engedély és díjfizetés ellenében történhet. A felhasználásra irányuló jogviszonyban a felek egyenragúak, a szerzői jogi monopólium tehát ez esetben mérséklődik, sőt, bizonyos értelemben – például átdolgozáshoz való jog, tulajdonosi és szerzői jogi jogosítványok ütközése – a szerző hátrányosabb helyzetbe is kerül. Ezt Bodó szerint az építőipar akként korrigálja, hogy a „sztárépítészek” díjazása jelentős mértékben emelkedett. Amennyiben

¹⁷⁰ Bodó: i. m. (81), p. 360.

¹⁷¹ Szinger: i. m. (80), p. 355.

¹⁷² Bodó: i. m. (81), p. 18.

¹⁷³ SZJSZT-15/11 – Belsőépítészeti terv felhasználása, átdolgozása – https://www.sztnh.gov.hu/sites/default/files/SZJSZT_szakvelemenek_pdf/szjszt_szakv_2011_15.pdf (letöltés ideje: 2016. július 17.).

a megrendelő és a tervező között a megállapodás létrejött, a tervek „eltávolodnak” a készítőjüktől, a felhasználásra ráhatással e pillanattól csak a személyhez fűződő jogok keretein belül lehet.¹⁷⁴

5. Az átdolgozás mint a felhasználási szerződések egyik kiragadott részjogosultsága

Az indok, hogy a szerző által a felhasználás keretében, díjazás ellenében átruházható részjogosultság külön pontban kerül tárgyalásra, egy kérdés felvetésével magyarázható. *Mi a jogi helyzete azon rekonstrukcióknak, ahol egy romként bizonyos hányadban létező, ráadásul műemléknek nyilvánított objektumra terveznek rá egy „fedőépületet” annak megóvása érdekében?* A jelenkori rekonstrukciók egyik legerősebb érve ugyanis éppen az, hogy a romokat a legeredményesebben akkor lehet konzerválni, ha belefoglalják azokat egy építménybe. Ezen érv azonban joggal veti fel a problémát: új építészeti alkotás jön létre, vagy pedig a rom átdolgozásáról beszélünk? A kérdés még tovább bonyolódik, ha olyan épületet hozunk példának, mint a Budavári Palota vagy a Közlekedési Múzeum épülete, ahol egy teljes egészében álló épület áttervezésére, átépítésére, visszabontására, illetve az eredeti tervek szerinti újraépítésére kerül sor. Minősíthetők ezek átdolgozásnak?

Az átdolgozás joga nemcsak egy külön nevesített vagyoni jog, hanem szorosan kötődik néhány igen fontos személyhez fűződő joghoz. A szerzőt a személyhez fűződő jogok az Sztj. 9. § (1) bekezdése alapján – a vagyoni jogokkal egyetemben – a mű létrejöttétől kezdve megilletik. A (2) bekezdés rendelkezése szerint a személyhez fűződő jogok nem átruházhatók, másra egyéb módon sem szállhatnak át, és a szerző sem mondhat le róluk. A személyhez fűződő jogok – első nyilvánosságra hozatal joga, visszavonás joga, név feltüntetésének joga, integritáshoz fűződő jog – azonban korlátozhatók. E részjogosultság lényege, hogy az első nyilvánosságra hozás pillanatában az alkotás elhagyja a jogosult rendelkezési körét, ezzel egy időben pedig más személyek számára hozzáférhetővé válik.

Építészeti alkotások esetében az első nyilvánosságra hozatal a megrendelőnek való átadással, a folyóiratban történő publikálással, a tervpályázatra történő benyújtással vagy a munkáltatónak történő átadással valósul meg. Ahogy a munkaviszonyban alkotott művek esetén láttuk, a szerzőnek a tervek munkáltató részére történő átadása után is lehetősége van a tervek visszavonására, amely esetben nevének a művön való feltüntetése mellőzendő. Visszavonásra csak alapos okból, írásban kerülhet sor, a felhasználás előtt vagy azt követően azzal, hogy a visszavonásig felmerült károkat a szerző köteles megtéríteni.¹⁷⁵

A név feltüntetésének joga különös súllyal esik latba. Ennek indoka, hogy a szerző és az alkotás közötti kapcsolatot senki se vonhassa kétségbe. Az elkészült építészeti alkotáson a

¹⁷⁴ Bodó: i. m. (81), p. 4.

¹⁷⁵ Bodó: i. m. (81), p. 12, illetve: Sztj. 30. §.

nevet feltüntető táblát jól látható helyen, megfelelő méretben, a művel harmonizáló stílusban kell elhelyezni.¹⁷⁶

A tervező a mű első rögzítését végzi el, majd optimális esetben felügyeli a következő fázist, a kivitelezést. Előfordulhat azonban, hogy a vázlat nem jut el a terv fázisába, vagy a terv sosem kerül kivitelezésre. Ha mégis megvalósul, akkor is fennforoghatnak olyan, előre nem látott követelmények, amelyek a terv átdolgozásához vezethetnek. Amint fentebb láttuk, átdolgozni nemcsak a terveket, hanem a már álló épületeket is lehet, sőt, bizonyos esetekben a rendeltetésszerű használat ki is kényszerítheti azt.

Az Sztj. 29. §-a kimondja, hogy a szerző kizárólagos joga a mű átdolgozása, illetve az, hogy az átdolgozásra másnak engedélyt adjon. Átdolgozás alatt értendők az építmények térszerkezetébe, homlokzatába történő olyan beavatkozások, amelyek eredményeként az eredeti műből származó új mű jön létre. Kiváló példa erre a fentebb említett Szent István-terem rekonstrukciója, ahol a megvalósítás során a tervezők a fennálló állapot jelentős megváltoztatásával számolnak.¹⁷⁷

Az építészeti művek átdolgozása és a mű integritásához fűződő jog a tulajdonosi jogosultságok és a szerzői jog ütközése miatt meglehetősen szűk mezsgyén mozog, mivel az elkészült épületeken eszközölt bármiféle változtatás igen nehezen vagy egyáltalán nem állítható helyre.¹⁷⁸ Amennyiben az átdolgozáshoz a szerző nem járul hozzá, akkor bármiféle átalakítás és beavatkozás az eredeti mű jogosulatlan megváltoztatását eredményezi. Az Sztj. 67. §-a szerint jogosulatlan megváltoztatás lehet bármilyen beavatkozás, amelyre a szerző engedélye nélkül kerül sor, és amely a mű külső megjelenését vagy rendeltetésszerű használatát befolyásolja.¹⁷⁹

Az Sztj. 50. §-a azonban kimondja, hogy amennyiben a szerző hozzájárult a mű felhasználásához, akkor a felhasználáshoz elengedhetetlen vagy nyilvánvalóan szükséges, a mű lényegét nem érintő változtatásokat köteles végrehajtani. Amennyiben e kötelezettségét elmulasztja, a felhasználó maga is végrehajthatja a szükséges változtatásokat a szerző hozzájárulása nélkül. Az építészeti alkotások esetében a szerző által átruházott átdolgozási jog nemcsak a terv, hanem a már felépített épület későbbi átdolgozására is kiterjed.¹⁸⁰

A fent kifejtettek alapján most már kísérletet tehetünk arra, hogy az említett műemlék-rekonstrukciókat elemezzük. Diósgyőrben a romok első helyreállítását Ferenczy Károly Ybl-díjas építész tervezte 1964–1968 között.¹⁸¹ Ezen munkák védelmi ideje az akkor hatályban levő 1921. évi LIV. törvény cikk 11. §-a alapján 50 év volt. Ennek alapján az ötvenéves idő-

¹⁷⁶ Bodó: i. m. (81), p. 8. A név feltüntetésének jogáról bővebben lásd: Sztj. 12. §.

¹⁷⁷ A semmiből építik újjá a Szent István-termet a várban – http://index.hu/urbanista/2016/04/27/szent_istvan_terem_budai_var_helyreallitasa_hauszmann_terv_varkert_bazar/ (letöltés ideje: 2016. július 15.).

¹⁷⁸ Bodó: i. m. (81), p. 11.

¹⁷⁹ Faludi: i. m. (66), p. 123.

¹⁸⁰ SZJSZT-15/2010. A szerzői művek felhasználásának engedélyezése. In *Legeza*: i. m. (66), p. 359.

¹⁸¹ *Botos*: i. m. (28).

tartam a Ferenczi Károly 2007-ben bekövetkezett halálát követő első nappal kezdetét vette, tehát kijelenthető, hogy a diósgyőri romkonzerválások és részleges helyreállítások terveit készítő építész-szerző műve még mindig védelem alatt áll.¹⁸² Ennek megfelelően a legutóbbi rekonstrukcióra mint átdolgozására csak oly módon kerülhetett sor az új évszázadban, ha a tervek elkészültekor az átdolgozás kizárólagos jogát a tervező a dokumentáció átadásával a munkáltatóra ruházta, vagy ha nem volt munkaviszonyban, akkor az átdolgozásra kizárólagos felhasználási jogot adott.¹⁸³

Ugyanez igaz a füzéri vár esetében is, ahol a rekonstrukció a feltárt és részben helyreállított falak felhasználásával történt meg. A várhegyen a 2000-es évek első nagyobb helyreállításait Oltai Péter tervei alapján készítették, amelynek során részlegesen helyreállították a kápolnát, a keleti kaputornyot, a sütőházat és a konyhát. A 2012-ben az alsó- és felsővárra készített építési engedélyezési, majd kiviteli tervek Skardelli György és a Hadas Építész Kft. készítette, sokat merítve Oltai munkáiból és az időközben felhalmozott történeti, régészeti adatokból, kőrestaurátori szakvéleményekből. Ezek a kiviteli tervek a korábbi tervek és a romépület átdolgozásának tekinthetők, hiszen egyrészt az eredetileg is ott álló épületrészeket és a korábbi tervezők épületeit is felhasználták a tervek elkészítésében és a kivitelezés során. Ugyanakkor új, egyéni, eredeti jelleg is tükröződik az újjáépített váron. Amellett, hogy a meglévő leletanyagok, a kutatások és a már álló épületrészek behatárolták a lehetőségeket, a tetőtérben modern szerkesztésű kiállítóter jött létre, a vezér- és pincszinten pedig részben az inventáriumoknak megfelelő, részben új kiállítótermeket hoztak létre. A rekonstruált terekbe a berendezést Lukács Zsófia belsőépítész tervei alapján készítették, amely álláspontunk szerint annak ellenére is egyéni, eredeti jellegű, hogy az inventáriumok itt is támpontot adtak a rekonstrukcióhoz.¹⁸⁴

Izgalmas kérdés, hogy vajon átdolgozás-e, vagy pedig új épület jön létre a Közlekedési Múzeum rekonstrukciója során? Az eredeti épületet a millennium idején építették Pfaff

¹⁸² A szerző halála után számítandó 50 éves időtartamot a régi Szjt. is meghagyta, azt csak a ma is hatályban levő Szjt. hosszabbította meg 70 évre. Érdekesség, hogy a védelmiidő-irányelv (93/98/EK) 10. cikk (2) bekezdése 20 évvel meghosszabbította a védelem idejét azon művek esetében, amelyek már közkinccsbe tartoztak, de a védelem fennállt még legalább egy tagállamban az irányelv átültetésének 1995. július 1-jei határnapján. Lásd: Jogkimerülés kontra szerzői jogok újjáéledése – <https://copy21.com/2016/01/jogkimerules-kontra-szerzoi-jogok-ujjaeledese/> (letöltés ideje: 2016. szeptember 18.).

¹⁸³ A Magyar Nemzeti Vagyonkezelő Zrt. megkeresésre adott válasza alapján a füzéri vár az MNV Zrt. közvetlen vagyonkezelésében áll, vagyonkezelési szerződés nem áll fenn Füzér Község Önkormányzatával. A diósgyőri vár 1999. november 3-a óta vagyonkezelési szerződés alapján Miskolc Megyei Jogú Város Önkormányzatának vagyonkezelésébe tartozik. A két vár, a nemzeti vagyonról szóló 2011. évi CXCVI. törvény alapján „kivett romnak” minősül, nemzetgazdasági szempontból kiemelt jelentőségű vagyon, műemléki védelem alatt áll. (2. Melléklet, III. 5.) Az állam tulajdonában álló ingatlanokat más szervezetek vagy képviselőtestületek (önkormányzatok) ingyenesen vagy visszerhesen vagyonkezelésbe, illetve használatba vehetik. Az állami vagyonról szóló 2007. évi XCI. törvény 27. § (2) bekezdése alapján a vagyonkezelő köteles gondoskodni a vagyontárgy állagának megóvásáról, jó karbantartásáról, működtetéséről. A vagyontárgyat csak jogszabályban vagy szerződésben meghatározott célra használhatja.

¹⁸⁴ Rudolf Mihály: Élő történelem – a füzéri fellegrvár rekonstrukciója – <http://epiteszforum.hu/elo-tortenelem-a-fuzeri-fellegrvar-rekonstrukcioja#p2> (letöltés ideje: 2016. szeptember 7.).

Ferenc tervei alapján. Az épületet 1944-ben bombatalálat érte, majd az egészen 1965-ig húzóódó helyreállítások során lebontották a monumentális kupolaépítményt.¹⁸⁵ A hatvanas évek helyreállításai kétséget kizáróan átdolgozásnak minősültek.

A múzeum mára felújításra érett, a tulajdonos szeretné eredeti formájában helyreállítani. A meghívásos közbeszerzési pályázaton a nyertes stúdió megszerezte a jogot, hogy elkészítse a rekonstrukcióhoz szükséges tervdokumentációt, amely az eredeti, 19. századi terveket veszi alapul.¹⁸⁶ Adott tehát egy alig 50 esztendőös épület, amelyet most az eredeti állapotba fognak visszahelyezni. Amennyiben a most álló objektum elemeit bizonyos mértékben felhasználják, belefoglalják az új építménybe, akkor kétségtelenül átdolgozással állunk szemben, azonban ha lebontásra kerül a most álló építmény, akkor a rekonstruált építmény a Lovardához és az Udvarlaki őrséghez hasonlóan új építészeti alkotásnak minősül majd. Átdolgozáson nemcsak maga a megvalósult építészeti alkotás esik át, hanem az eredeti, 19. századi tervek is. A homlokzat eredeti állapotában születik majd újjá, a belső teret viszont a legmodernebb, 21. századi belsőépítészeti megoldásokkal töltik meg tartalommal.¹⁸⁷

E helyütt kell segítségül hívni a Szerzői Jogi Szakértő Testület SZJSZT-05/2013 számú szakvéleményét, amely kitűnő mintát nyújt ahhoz, hogy továbbgondoljuk a múzeum által felvetett kérdéseket. Az alapul fekvő tényállásban a tervező arra vállalt kötelezettséget, hogy az 1996-ra tervezett, később sajnos meghiúsult budapesti világkiállításra az egyetemi és sportcélokra alkalmas létesítmények engedélyezési, tender- és kiviteli terveit elkészíti. A tervezési szerződésben a felek a megrendelő egyszeri felhasználási jogát kötötték ki, valamint kimondták, hogy az ismételt felhasználáshoz a tervező előzetes írásbeli hozzájárulása szükséges.¹⁸⁸ A kivitelezés megrekedt az alapozás fázisában, folytatásra hosszú ideig nem került sor. Ez idő alatt az eredeti terveket készítő társaság jogutódlással megszűnt. A cölöpalapozás fázisában megrekedt mű tulajdonosa 2011-ben a munka folytatása mellett döntött. A tervezési munkálatok elkészítésével a jogutód tervezőirodát bízta meg, amely munka során az elvégzendő feladatok módosultak.¹⁸⁹ A megrendelő 2012-ben úgy döntött, hogy mégsem kívánja az eredeti terveket megvalósítani, hanem egy teljesen új uszodát építtet, amely nem alapszik a régi terveken, hanem azoktól mind funkciójában, mind külalakjában eltér.¹⁹⁰

Azonban az új uszoda kivitelezése során az első tervből megvalósult cölöpalapozás is felhasználásra került, így az SZJSZT elsőként azt a kérdést válaszolta meg, hogy szerzői műnek kell-e tekinteni az eddig megvalósult alapozást? A kérdésre adott válaszban kifejtést nyert,

¹⁸⁵ A Közlekedési Múzeum története – <http://mmkm.hu/index.php/hu/a-kiallitohely-toertenate-kozlekedesi-muzeum> (letöltés ideje: 2016. június 20.).

¹⁸⁶ Több mint félmilliárdos megbízás a Mérték Stúdióknak – <http://epiteszforum.hu/tobb-mint-felmilliardos-megbizas-a-mertek-studionak> (letöltés ideje: 2016. június 20.).

¹⁸⁷ Bontják a Közlekedési Múzeumot – <http://epiteszforum.hu/bontjak-a-kozlekedesi-muzeumot> (letöltés ideje: 2016. július 15.).

¹⁸⁸ I. m. (2).

¹⁸⁹ I. m. (2), p. 115.

¹⁹⁰ I. m. (2), p. 116.

hogy szerzői műnek minősül az építészeti alkotások, illetve azok terveinek egésze, valamint bármely, jól beazonosítható része, vagyis a már megvalósult cölöpalapozást egyéni, eredeti jellegű szerzői műnek kell tekinteni.¹⁹¹ Ezt a vélekedést támasztja alá, hogy az alapozás is a tér egyéni, eredeti alakításának minősül, rendeltetése, hogy a megtartsa és a talaj felé közvetítse az épületben keletkező függőleges és vízszintes erőket. Egyéni, eredeti jellege tehát korlátozva van a talaj viszonyainak és a fizika törvényeinek megfelelően.¹⁹²

Mivel a szerzői jogi védelem az eredeti tervek, sőt az alapozás tekintetében is fennáll, így kérdésként merült fel, hogy kell-e az első művek szerzőjének engedélye a tervek felhasználásához. E kérdésre a Szerzői Jogi Szakértő Testület azt a választ adta, hogy az eredeti tervek lemásolása többszörözésnek minősül, amennyiben pedig az eredeti műveket az új tervek készítő mérnökök rendelkezésére bocsátják, azt terjesztésként kell értékelni, e két cselekmény pedig engedélyköteles.¹⁹³

Ami pedig a cölöpalapozást illeti, az SZJSZT a kérdésekre adott válaszában rámutatott, hogy az alapozás tulajdonosa beépítheti a már meglévő alapozást az új építménybe, azon akár még módosításokat is eszközölhet, sőt akár el is bonthatja vagy le is fedheti azt. Amennyiben úgy dönt, hogy felhasználja a már meglévő épületrészeket, akkor annak paramétereit figyelembe kell venni a felépítmény tervezésénél is. A megrendelő azonban az eredeti tervektől merőben eltérő épületet szeretett volna felépíteni, amely törekvésében a meglévő alapozás adottságai korlátozták. Ha pedig a megbízói igény megszűnt vagy megváltozott, a tervező nem akadályozhatja az átépítést vagy a bontást.¹⁹⁴

A Tüskecsarnok és a kapcsolódó létesítmények ügyében alkotott szakvéleményt a Közlekedési Múzeumra tehát akként lehet alkalmazni, hogy az épület tulajdonosa a tulajdonában álló épületet átterveztetheti, átépítheti, amennyiben annak reális igénye fennáll, illetve ha az érintett középület nem elégíti ki a vele szemben támasztott társadalmi igényeket és követelményeket. Ha pedig az átdolgozás, átépítés során valamely részcselekményhez mégis szükséges a szerző hozzájárulása, részére megfelelő díjazás jár, a hozzájárulást viszont a kitűzött határidő elteltéig meg kell adnia, ellenkező esetben magatartása joggal való visszaélésnek minősül.¹⁹⁵

Érdekes analógia, és a fentebb leírt vélekedést látszik alátámasztani a Faludi által is elemzett SZJSZT-29/2001-es számú ügyben a Szerzői Jogi Szakértő Testület által adott szakvélemény. Az alapul fekvő ügyben az eredeti tervek alapján kivitelezésre került a tervezett objektum tartószerkezete. Tíz esztendővel később az eredeti tartószerkezet fele részben történő felhasználásával, de új tervek alapján egy másik épület megvalósítására került sor.¹⁹⁶

¹⁹¹ I. m. (2), p. 117.

¹⁹² I. m. (2), p. 118–119.

¹⁹³ I. m. (2), p. 122.

¹⁹⁴ I. m. (2), p. 124–126.

¹⁹⁵ I. m. (2), p. 127–128.

¹⁹⁶ *Faludi*: i. m. (66), p. 142.

A tanács megállapította, hogy az új épület az eredetileg ott álló elemek felhasználásával, átdolgozásával jött létre. Faludi szerint azonban nem történt olyan felhasználás, ami szerzői jogilag is releváns, mivel a tartószerkezet nem volt az eredeti mű olyan azonosítható része, amelynek esetében a felhasználás megvalósulhatott volna, mivel az új építmény terveinek elkészítésekor a helyszínen már álló elemeket mint műszaki adottságokat vették figyelembe. Ezenfelül pedig az épület tulajdonosát megillette az a jog, hogy a tulajdonában álló épületet megváltoztassa, átépítse.¹⁹⁷

Az előző bekezdésben analógiát említettünk, ami jelzi, hogy az idézett megállapítás az általunk feszegetett kérdések megválaszolásában helyes kiindulási pont, azonban igényel némi kiegészítést. A Budavári Palota és a Közlekedési Múzeum átépítése során az eredeti mű jól látható, azonosítható részei kerülnek majd átépítésre, átdolgozásra, amelyek olyan terv kivitelezett alkotásai, amely felett a védelmi idő még nem telt el. Ezért kérdés, hogy hol van az a határ, amikor az épület tulajdonosa az épületet a szerző engedélye nélkül megváltoztathatja, módosíthatja, átépítheti, vagy akár lebontathatja.

Megtévesztő lehet a rekonstrukciós hullámot övező „helyreállítás”, „eredeti állapot helyreállítása” szóhasználat. A kérdéses műemlékek ugyanis eredeti formájukban háborús pusztítás áldozataivá váltak. Ahhoz, hogy a romokat új funkcióval lehessen megtölteni, a maradványok felhasználásával vagy éppen elbontásával kellett új épületet tervezni. Mind a Közlekedési Múzeum, mind pedig a Budavári Palota a háború következtében kiegészített és rommá vált, a 20. század második felében a régi maradványok bedolgozásával vagy éppen elbontásával új épület került kivitelezésre új, a régiektől lényegi elemekben eltérő tervek szerint. Éppen ezért lehet helytálló Faludinak az SZJSZT-19/2012 számú szakvéleményre alapított azon megállapítása, amely szerint a helyreállítások azon elemei miatt, amelyek a régi műtől eltérő, új, egyéni, eredeti jellegű művet hoznak létre, kell a korábbi épület szerzői jogi jogosultjának engedélye. Azonban ez az engedély megfelelő díjazás esetén nem tagadható meg.¹⁹⁸

Az eddigi gondolatmenetet és a rekonstrukciókról, valamint a közterületen felállított szobrok áthelyezéséről kialakított álláspontot alátámasztani látszik a Szerzői Jogi Szakértő Testület SZJSZT-19/2012 számú szakvéleménye.¹⁹⁹ A jogesetben szereplő építményt 1947 és 1953 között tervezték és emelték, 1975-ben, valamint 1996-ban pedig felújításra került.²⁰⁰ A

¹⁹⁷ Faludi: i. m. (66), p. 143.

¹⁹⁸ Faludi: i. m. (66), p. 145.

¹⁹⁹ Válogatás a Szerzői Jogi Szakértő Testület szakvéleményeiből: SZJSZT-19/2012 – A B. integrált rekonstrukciójával kapcsolatos szerzői jogi kérdések. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 8. (118.) évf. 3. sz., 2013. június, p. 136.

²⁰⁰ I. m. (199), p. 138.

szóban forgó ingatlant – a Puskás Ferenc Stadion és környezete – a tulajdonos magyar állam rehabilitálni, felújítani szeretné, hogy ott olimpiai központot hozhasson létre.²⁰¹

Az SZJSZT az első kérdésre adott válaszként leszögezte, hogy mind az eredeti tervek, mind pedig a két felújítás tervei, valamint a szoborcsoport szerzői műnek minősül, így a védelem rajtuk fennáll.²⁰² Ugyan a 2012-es tervek végül nem valósultak meg, de a testület által közzétett iránymutatás szemléletes támpontként szolgál a felújítás és átdolgozás elhatárolásához. Eszerint ameddig a felújítás az eredeti állapot helyreállításának minősül, nem tekinthető átdolgozásnak, hiszen nem jön létre az eredeti műtől eltérő – igaz, azzal egybeépült – más mű. Amíg tehát a felújításhoz nem kell a szerző hozzájárulása, addig az eredeti tervművek, illetve az épület átdolgozásához már szükséges, mivel a rekonstrukció során olyan beavatkozásra kerül sor az eredeti művön, amely azt érdemben változtatja meg.²⁰³ A hozzájárulás nem tagadható meg, ha az átdolgozó ajánlata a jóhiszeműség és tisztesség követelményeinek megfelelő díjazást tartalmaz. A szakvélemény a szoborcsoport áthelyezése kérdésében a fentiekhez hasonló álláspontra helyezkedett. Az engedélyhez kötött felhasználás határát ott húzza meg, ahol az eredeti alkotói koncepció egysége már felbomlana.²⁰⁴ Ilyen, az integritást sértő áthelyezés lehet, amennyiben a szobrok a közönség által nem látogatható helyre kerülnek.²⁰⁵ Érdekesen alakul az áthelyezés megítélése akkor, ha nem egy műről, hanem – ahogyan esetünkben – szoborcsoportról kell dönteni. A védelem ugyanis ez esetben külön-külön áll fenn az egyes szobrokra. Ha azonban egyetlen szoborról lenne szó, amelyet többen alkottak, akkor együttes jogosultságuk alá tartozó műről beszélhetünk, az egyes részek külön-külön nem használhatók fel. A szoborcsoportok további jellegzetessége, hogy nemcsak az egyes alkotórészei, hanem maga a kompozíció és a megvalósítási mód is számot tarthat védelemre.²⁰⁶ Esetünkben a teljes szoborkompozíciót kell önálló szerzői műnek tekinteni.²⁰⁷ E kompozíció felett a szoborcsoport tulajdonosa kiállítási jogot gyakorol, emellett pedig azonos súllyal helyezkednek a mérleg serpenyőiben az egyéb tulajdonosi

²⁰¹ A programról lásd: 2012. évi LXXV. törvény a budapesti Istvánmező rehabilitációs programjáról, kiemelten a Budapesti Olimpiai Központ integrált rekonstrukciójáról, 1384/2011. (XI. 15.) Korm. határozat, 1516/2011. (XII. 30.) Korm. határozat, 1482/2012. (XII. 6.) Korm. határozat. A 2012-es szándék időközben megváltozott, hiszen nem cél többé atlétikai pályává való átalakítása és a szomszédságában egy másik aréna felépítése. Az új tervek, amelyeknek a kivitelezése a Puskás Stadion bontásával már meg is kezdődött, már nem számolnak az atlétikai pályával, hanem szinte a teljes korábbi épület elbontása után egy új, 63 ezer férőhelyes labdarúgóaréna épül majd fel. Lásd: Több mint stadion – itt vannak az új Puskás látványtervei – http://www.nemzetisport.hu/magyar_valogatott/tobb-mint-stadion-itt-vannak-az-uj-puskas-latvanytervei-2353811 (letöltés ideje: 2016. augusztus 8.).

²⁰² I. m. (199), p. 140.

²⁰³ I. m. (199), p. 155.

²⁰⁴ I. m. (199), p. 141.

²⁰⁵ I. m. (199), p. 142.

²⁰⁶ I. m. (199), p. 151.

²⁰⁷ I. m. (199), p. 156.

részjogosítványok, illetve a szerző vagyoni és személyhez fűződő jogai. Ezek között dönteni csak a konkrét tényállás alapján, az eset körülményeit mérlegelve lehet.²⁰⁸

Hangsúlyozandó, hogy a most ismertetett szakvélemény egy meg nem valósult helyzetre született, azonban a műemléki rekonstrukciók kérdéskörében rendkívül fontos mankót adnak a Szerzői Jogi Szakértő Testület következő megállapításai. Ezek szerint a Puskás Stadion és környezetének rekonstrukciója a létesítmény állapotának javítását és a mai kor igényeinek való megfeleltetését tűzi ki célként, amely jogszerű tulajdonosi érdek, és társadalmi érdek is kiegészíti.²⁰⁹

A következő jogeset okkal kerül utolsóként bemutatásra, ugyanis az SZJSZT-1/2006 számú szakvélemény egy olyan műemléki rekonstrukció kérdéskörében született, amely igen közeli rokonságban áll a tanulmány alapgondolatával. A Szerecsen-házak középkori épületrészek felhasználásával az 1780-as években építették, majd 1873-ban és 1928-ban átépítették. Az épület a második világháborúban megsérült, a leomlott részek helyére pedig 1966-ban kortárs megoldásként egy háromszintes, lapos tetős, vasbeton építmény került. Ezt az építményt a tulajdonos szeretne volna lebontani, hogy helyén rekonstruálhassa az eredetileg ott állt tereket és falakat. Kiemelendő, hogy – ahogyan az akár a Lovarda és az Udvarlaki őrség épülete, akár a Szent István-terem esetében is releváns – a visszaépíteni szándékozott épületrészeket a második világháború után lebontották, nem maradt tehát vissza olyan rom vagy más elem, amely az eredeti épület egyéni, eredeti jellegét tükrözte volna.²¹⁰

Analógiaként szintén kiválóan felhasználható jelen szakvélemény a Közlekedési Múzeum és a Budavári Palota kapcsán elmondottakra. A második világháború után felhúzott épületek és azok tervei ugyanis minden esetben szerzői jogi védelemben részesülnek, vagyis a szerzőt megilletik a személyhez fűződő és vagyoni jogok, ideértve a mű integritásához fűződő jogot is. Ugyanakkor az épület tulajdonosát is megilleti a dolog megváltoztatásához, átalakításához vagy megsemmisítéséhez való jog is. Ami a mű integritását illeti, az SZJSZT kifejtette, hogy sérelmes lehet minden olyan megváltoztatás, amelynek eredményeként a külső megjelenés vagy a rendeltetésszerű használat a szerzői becsületet vagy jó hírnevet hátrányosan befolyásolja. Amint az korábban kifejtésre került, e helyütt is ki kell emelni, hogy a két, törvényben garantált jog kollízióját az eset összes körülményének vizsgálatával a bíróság eseti jelleggel oldja fel. Amennyiben megszűnt a korábbi építményt létrehozó vagy fenntartó tulajdonosi érdek, akkor a tulajdonos az építményt átépítheti vagy akár le is bonthatja. E kitétel megerősítésként értékelendő a fenti vélekedések szempontjából.²¹¹

A precedensértékű szakvélemény megállapította, hogy az épületet kiegészítő épületrész ugyan szerzői jogi védelem alatt áll, azonban stílusában elüt a történeti részekről, és nem

²⁰⁸ I. m. (199), p. 159.

²⁰⁹ I. m. (199), p. 156.

²¹⁰ Az épületre fennálló tulajdonjog és az alapul szolgáló építőművészeti műre fennálló szerzői jog viszonya. *Ficsor, Kiss*: i. m. (152), p. 264.

²¹¹ *Ficsor, Kiss*: i. m. (152), p. 265–266.

illeszkedik a budai Várnegyed építészeti együtteséhez sem, a helyreállításához fűződő társadalmi érdek tehát jelentős. Ami ennél még izgalmasabb, a szakvélemény felhívta a Legfelsőbb Bíróság *Pf IV. 24 712/2001/6* számú ítéletét, amely kimondta, hogy amennyiben a helyi építési szabályzat előírja egy adott épület lebontását, megváltoztatását vagy egy meghatározott stílusban történő átépítését, a tulajdonosnak – amennyiben magatartása megfelel a szabályzatban megszabott feltételeknek – a szerzőtől nem kell engedélyt kérni a személyhez fűződő jogokra tekintettel. Márpedig esetünkben a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal mint műemlékvédelmi hivatal célja az épület adott stílusban való rekonstruálása volt, tehát az átépítésre a bírói gyakorlat szerint nem kell engedélyt kérni.²¹² A tulajdonos ráadásul sem az 1960-as években épült kiegészítést, sem annak terveit nem kívánja felhasználni a rekonstrukcióhoz, így tehát a szóban forgó részletet szabadon lebonthatja. Ezen érvrendszer felettébb megfontolásra javasolt, hiszen a rekonstrukciók során ütköző tulajdonosi és szerzői jogi érdekeket a társadalmi (köz-) érdekekkel egészíti ki, mintegy elbillentve az egyensúlyt a tulajdonos felé.

Az eddig feltárt és bemutatott jogesetek alapján tehát a Közlekedési Múzeum (amennyiben a most álló épületeket a kivitelezés során nem bontják el teljesen), a diósgyőri vár és a füzéri vár esetén átdolgozással van dolgunk, ahogy ilyen megítélés alá fog esni a Budavári Palota tervezett rekonstrukciója is. Új építészeti alkotás jön létre a budai várban található Udvarlakai őrség, a Lovarda, a Stöckl-lépcső újrakepítése során. Az objektumok a második világháborút követő évtizedekben eltűntek, lebontásra kerültek. Noha az eredeti, 19. századi tervek rendelkezésre állnak, azok az eltelt idő okán immár szabadon felhasználhatók az új tervek elkészítéséhez. A tervezőmérnököket az eredeti tervekhez való igazodás jelentős mértékben köti, így egyéni, eredeti jellegről az új tervek esetében csak annyiban beszélhetünk, amennyiben azok olyan új téralakítási megoldásokat tartalmaznak, amelyek az eredetit nem jellemezték. Minden más tekintetben az új mű és kivitelezése iparjogvédelmi oltalomra tarthat számot, amennyiben a kivitelezés során új eljárásokat, technológiákat alkalmaznak.²¹³

A fenti vélekedést alátámasztani látszik Barta Judit tanulmánya, amely kitűnően elválasztja és egyúttal definiálja a különbséget a rekonstrukciók és az átdolgozások között. A miskolci Deszkatemplom leégett épületének rekonstrukciója kapcsán ugyanis kifejti, hogy az egyszerű műemléki helyreállítások és azok tervei nem tekinthetők egyéni, eredeti szerzői

²¹² *Ficsor, Kiss*: i. m. (152), p. 267–268.

²¹³ Az SZJSZT 24/2013 számú szakvéleményében olyan esetet vizsgált, amelyben a felperes által bontástéglából készített burkolatok fényképeit egy konkurens vállalkozás saját honlapján felhasználta. Az alperes védekezésében előadta, hogy sem a képek, sem pedig a burkolatok nem tarthatnak számot szerzői jogi oltalomra. Az utóbbi tekintetében ezen állítását azzal kívánta alátámasztani, hogy az Sztj. 1. § (6) bekezdése alapján az építészeti eljárás, technológia nem lehet tárgya védelemnek. Az alperesnek ezt a vélekedését a testület helytállónak tekintette, mégpedig azért, mert a fényképeken szereplő téglafalak és téglasziget nem építészeti alkotás, mert nem minősül a tér egyéni, eredeti alakításának. Lásd: SZJSZT-24/2013 – Fényképek és a rajtuk szereplő téglafalak mint építészeti alkotás szerzői jogi védelme. In *Legeza*: i. m. (66), p. 193–201.

alkotásoknak, csak annyiban, amennyiben az újjászületés során hozzáadnak az eredeti alkotáshoz annyit, amennyivel eléri az átdolgozás szintjét.²¹⁴

6. A kivitelezés, valamint a képző- és iparművészek szerzői jogi védelme

Kifejtésre került, hogy nemcsak a tervek, hanem az azok alapján létrejött épületek, esetleg méretarányosan épített modellek is építészeti alkotásnak minősülnek (*corpus mechanicum*).²¹⁵ Ezek szerint tehát a terveket követő fázis, a kivitelezés nem számít már szerzői jogilag releváns magatartásnak? Amennyiben a tervek szolgai módon történő megvalósításáról beszélünk, akkor a kivitelezés a termékek többszörözésének tekinthető, vagyis a kivitelezőket nem illeti külön szerzői jogi védelem. Ezt támasztja alá az Szjt. 18. § (2) bekezdésének utolsó fordulata, amely kimondja, hogy a tervben rögzített alkotás kivitelezése és utánépítése többszörözésnek minősül. Védelemben részesül ugyanakkor a kivitelező, ha a fentebb már említett módon, a tervek elkészítése során, tevékeny módon részt vesz a tér egyéni, eredeti jellegű alakításában.²¹⁶

Velük ellentétben az épületeket kívülről, illetve belülről díszítő berendezési tárgyakat, domborműveket, szobrászati és más alkotásokat készítő képző- és iparművészek akár önállóan is számot tarthatnak védelemre elkészített munkáik tekintetében.²¹⁷

Az Szjt. 1. § (2) bekezdés *h*) pontja *képzőművészeti alkotásként* védelemben részesíti a rajzolás, festés, szobrászat, metszés, kőnyomás útján vagy más hasonló módon létrehozott alkotásokat és azok terveit. A 70. § (2) bekezdése további példálózó jellegű felsorolással él: eredeti műalkotás a kép, kollázs, festmény, rajz, metszet, nyomat, litográfia, szobrászati alkotás, vagyis a vonalak, formák, színek egyéni, eredeti alkalmazása.²¹⁸ Az *iparművészeti alkotások* védelmét a törvény az 1. § (2) bekezdés *m*) pontjában rendeli, a 70. § (2) bekezdése pedig példálózó jelleggel nevesíti a falikárpitot, kerámiát, üvegtárgyat mint az iparművészet alkotásait.²¹⁹ Véleményünk szerint ide kell továbbá sorolni a fémek művészi jellegű megmunkálása során létrejött kerítés- és korlátelemekeket.²²⁰ Ehhez hasonlóan a kályhacsempéket és az azokból összeállított mives kályhákat, amelyek szép számban kerültek akár gyártásra, akár rekonstruálásra a fennmaradt töredékek alapján mind Diósgyőrben, mind pedig Füzeren és Visegrádon.

²¹⁴ Barta: i. m. (86), p. 115.

²¹⁵ Bertoni: i. m. (71), p. 254.

²¹⁶ Legeza: i. m. (), p. 154.

²¹⁷ Mind a diósgyőri, mind pedig a füzéri vár esetében készültek olyan egyedi bútorok, kályhák, egyéb berendezési tárgyak, amelyek a megidézni kívánt kor stílusában készültek, ugyanakkor kétségtelenül egyéni, eredeti jelleget hordoznak. Ez az egyéni, eredeti jelleg hiányzik a budavári Szent István-terem esetében, ahol az enteriőröket újraalkotó művészeknek követniük kell a korabeli terveket.

²¹⁸ Szinger: i. m. (80), p. 352.

²¹⁹ Szinger: i. m. (82), p. 412.

²²⁰ A díszes korlátelemekekre kitűnő példa a szegedi Reök-palota lépcsőházát ékesítő mives lépcsőkorlát.

A képző- és iparművészeti alkotásokat elhatárolni igen nehéz, a leggyakrabban a használati funkcióval bíró tárgyakat tekinthetjük az utóbbinak, de előfordul, hogy az anyaghasználat dönti el a kategorizálást. Az iparművészeti alkotások (pl. ötvösmunkák, fazekasmunkák) több példányban készülnek, de mindig kézzel, vagy ha van gépi fázis a munkafolyamatban, az a legtöbbször csak a mester kézi munkáját segíti (pl. fazekaskorong). A fentebb említett cserépkályhák, a bútorok, drapériák és textíliák az *ipari tervezőművészet* körébe esnek, ahol a termék külső megjelenési formáit elsőként tervekben rögzítik, amelyekben az építészeti alkotásokhoz hasonlóan esztétikai és mértani szempontokat is rögzítenek.²²¹

A szerzői jogi védelem a mű keletkezése pillanatától illeti meg az alkotót, az esztétikai értékítélet pedig – legyen az negatív vagy pozitív – semmit sem számít, ha a mű egyéni, eredeti jellegű. Mégis bevett gyakorlat a vizuális műfajok területén a *zsúrizés*. Ennek lényege, hogy a közterületeken felállított vagy felállítandó, vagy önkormányzati tulajdonú épületeken elhelyezendő, lebontandó vagy áthelyezendő művekről való döntést megelőzően szakvéleményt kell kérni. Ezt a szakvéleményt a már idézett 1991. évi XX. törvény alapján a Képző és Iparművészeti Lektorátustól, Budapesten pedig a Budapest Galériától lehet beszerezni.²²²

Ahogy az építészeti alkotásoknál láthattuk, a képző- és iparművészeti műveknél is sarkalatos kérdés a tulajdonjog és a szerzői jog egymáshoz való viszonya. Nem véletlen, hogy a tanulmány tárgyává tett építészeti, valamint képző- és iparművészeti alkotások esetében kerül elő a legtöbbször e vitaforrás, hiszen a műpéldányok egyetlen példányban készülnek, értékük pedig igen magas. A freskók, kerámiák, faliképek, domborművek az építészeti mű összekapcsolt részei, alkotóelemei, így állagsérelem nélkül eltávolítani nem lehet őket, ha pedig az épületet, amelyben található, lebontják, ők maguk jó eséllyel megsemmisülnek. Éppen ezért a tulajdonjog körében elmondottak itt is alkalmazandók.²²³

Többször kihangsúlyozásra került, hogy az építészet és képzőművészet körében a vizualitás rendkívül lényeges, alapvető fogalmi elem, amely az ingónak tekintendő használati és dísz tárgyak tekintetében további jogintézmények bemutatását teszi szükségessé. A műtárgy elkészítését követő első értékesítéskor a szerző kimeríti a terjesztéshez való jogát, de továbbra is gyakorolhatja a *kiállításához való jogát*, valamint rendelkezésére áll a *követőjog* intézménye.²²⁴ Az alábbiakban a nevezett jogintézmények csak röviden kerülnek bemutatásra, hiszen a tanulmány fő homlokterében az építészetiterv-művek és épületek állnak. Mégis fontos, hogy említést nyerjenek, hiszen az épületek berendezésekor olyan műtárgyak is megrendelésre, beszerzésre kerülhetnek, amelyekre már vonatkozhat a két imént nevezett jogintézmény.

²²¹ Szinger: i. m. (82).

²²² Szinger: i. m. (82), p. 413.

²²³ Szinger: i. m. (82).

²²⁴ Szinger: i. m. (82), p. 415.

Az Sztj. 69. §-a kiállításához való jog tekintetében akként rendelkezik, hogy a képzőművészeti, fotóművészeti, iparművészeti és ipari tervezőművészeti alkotás tulajdonosa köteles a művet a szerző rendelkezésére bocsátani időleges jelleggel, a szerzői jog gyakorlása végett, ez azonban méltányos érdekére nem lehet sérelmes. A művek kiállításához a szerző hozzájárulása kell, ugyanez azonban már nem szükséges, ha a mű kiállítására közgyűjtemény tárlatán kerül sor, sőt, ez esetben díjazás sem illeti meg a szerzőt. A kiállítás joga biztosítja a szerző és műve között a fennmaradó kapcsolatot, amelyre szükség lehet például azért, mert az eredeti mű gipszmodellje megsemmisült, vagy egyéb okból reprodukálni, illetve kiállítani szeretné. A tulajdonosi és szerzői jogosult érdekek kiegyenlítését szolgálja, hogy a kiállítási jog gyakorlásának helyéről, idejéről és időtartamáról a feleknek előzetesen meg kell állapodniuk, a szerzőnek pedig gondoskodnia kell a mű épségéről.²²⁵ A kiállítás a szerző és a tulajdonos szempontjából kölcsönös érdek, hiszen ez a legjobb útja annak, hogy akár a szerző hírnevét, akár alkotása értékét növeljék. Ha a művet közgyűjtemény állítja ki, nem kell hozzá a szerző engedélyét kérni, mivel alapos okkal feltételezhető, hogy egy múzeumban megfelelő szakértelemmel bánnak majd a munkával.²²⁶

Az Sztj. a követőjogról²²⁷ a 70. § (1)-ben szól, kimondva, hogy az eredeti műalkotás tulajdonjának műkereskedő közreműködésével történő első, visszterhes átruházásakor szerzői díjat kell fizetni. Nemzetközi szinten a követőjogot elsőként a Berni Unió Egyezmény 1948-as, brüsszeli felülvizsgálata során ismerték el. A 14ter cikk kimondja, hogy „az írók és zeneszerzők eredeti műalkotását és eredeti kéziratát illetően a szerzőnek ... elidegeníthetetlen joga, hogy a szerző által eszközölt első átruházást követően részt vegyen a mű eladására vonatkozó műveletekben.”²²⁸

A közgyűjteményekről szólva az Sztj. kiemeli a 70. § (8) bekezdésében, hogy ha a muzeális intézmény nem műkereskedőtől szerzi meg az eredeti műalkotást, nem kell szerzői jogdíjat fizetni, ám ennek feltétele, hogy az intézmény működése jövedelemszerzésre vagy jövedelemfokozásra közvetve sem irányul.²²⁹

Az intézmény lényegét abban kell keresni, hogy a szerzői mű értékesítését követően kapott ellenérték nem mindig áll arányban az esztétikai értékkel, amely az idő múlásával, a további felhasználások, átruházások alkalmával tovább nőhet. Erre tekintettel vezették be,

²²⁵ Szinger: i. m. (82), p. 419.

²²⁶ Szinger: i. m. (82), p. 420.

²²⁷ Mezei Péter a követőjog esetében amellet érvel, hogy a követőjog „a terjesztési jog alól adott kivétel (vagyis jogkimerülés) alóli, díjigény formájában biztosított kivétel. Lásd: *Mezei Péter: Jogkimerülés a szerzői jogban*. Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság, Médiatanács, Médiatudományi Intézet, Budapest, 2016. 66.

²²⁸ Bővebben lásd: *Mezei: i. m. (227)*, p. 66–69.

²²⁹ Ennek a kritériumnak némiképpen ellentmond, hogy a tárgyalt rekonstrukciók céljai között szerepel, hogy a műemlékek „önfenntartók” legyenek, vagyis gazdálkodják ki saját működésük költségeit, ez pedig akár jövedelemszerzésre irányuló tevékenységet is magában hordozhat.

hogy az eredeti képzőművészeti alkotás szerzője a tulajdonjog elsőt követő további értékesítései esetén részesedni fog a vételárból. A követőjog a Nagykommentár magyarázata szerint kiegészíti a terjesztési jogot, amely a műpéldány első átruházásával kimerül, a helyére a követőjog lép, a díjról pedig törvényesen lemondani nem lehet.²³⁰

7. A szabad felhasználás esetei, különös tekintettel a panorámaszabadságra²³¹

Az egyes tervfázisok elkészítése során helye lehet a korábbi tervek szabad felhasználásának, ahogy annak is, hogy a tulajdonos a tulajdonában álló ingatlant áttervezze, átdolgozza, akár a szerző engedélye nélkül is. A szabad felhasználásnak azonban ezek mellett is ismertek egyéb kategóriái.

Ezek példálózó ismertetését rögtön egy megszorítással kell kezdeni. Az Szjt. 35. § (1) bekezdése ugyanis kimondja, hogy a terművek magáncélra természetes személy által nem másolhatók. Ennek oka, hogy a rendes felhasználásra, háromdimenziós többszörözésre egy példányban kerül sor.²³²

Léteznek továbbá olyan esetek, amikor az oltalom alá eső tervek kiesnek a szerzői jog védelmi köréből. Tipikus példát szolgáltatnak erre a hatósági eljárások. Az engedélyezési terveket azért készítik, hogy a kivitelezéshez elengedhetetlen hatósági engedélyekre szert tegyenek. Az illetékes építésügyi hatóság előtt zajló eljárás során az eljáráshoz szükséges mértékben helye van a tervek többszörözésének, terjesztésének. Fontos hangsúlyozni az SZJSZT-15/2010 számú szakvéleménye alapján, hogy a szerzői jog ebben az esetben csak az ügyirattá vált tervek tekintetében kerül felfüggesztésre a hatósági eljárásban. A tervek hatósági eljáráson kívüli felhasználására továbbra is engedélyt kell kérni a tervező-szerzőtől.²³³ A hivatalos irati funkciót Faludi az Szjt. 41. § (2) bekezdéséből vezeti le, ahol a törvény akként rendelkezik, hogy a bírósági, közigazgatási vagy más hatósági eljárás keretei között a mű bizonyítás céljára, a célnak megfelelő módon és mértékben felhasználható. A tervek az engedélyezési eljárásban tehát az ügyiratok mellékleteiként az ügy egyéb iratainak jogi sorsát osztják.²³⁴

²³⁰ Szinger: i. m. (82), p. 423.

²³¹ A szabadság és annak korlátozása kifejezéseket a legtöbbször a polgári jogok és azok csorbításaként értelmezik, pedig a köz érdekében érvényesített korlátozások e helyütt is visszaköszönnek. A szabadban álló objektumok ugyanis nemcsak esztétikai vagy kulturális funkciókat hordozhatnak, hanem biztonsági, közfeladati feladatokat is betölthetnek. Ebből következik, hogy a katonai, kormányzati, igazgatási létesítmények fényképészeti úton nem többszörözhetők és terjeszthetők. Mellettük az üzleti titok védelme is szerepet játszhat egy-egy komplexum megőrkítésének a korlátozásában. Az ilyesfajta korlátozásokra egészen extrém példát szolgáltat Észak-Korea esete, ahol a turisták kizárólag azt fényképezhetik, amire előzetesen engedélyt kaptak. Lásd: Newell: i. m. (73), p. 413.

²³² Bodó: i. m. (81), p. 5.

²³³ SZJSZT-15/2010. A szerzői művek felhasználásának engedélyezése. In Legeza: i. m. (66), p. 364.

²³⁴ Faludi: i. m. (66), p. 136.

Az építészeti alkotások számos funkciója közül az egyik legfontosabb, hogy esztétikai megjelenésükkel alakítják környezetük képét. A látkép már igen korán kitűnő témát szolgáltatott a festők számára, akik metszeteiken, festményeiken örökítették meg a városok sziluettjeit. Így tett Hartmann Schedel német humanista történész és kartográfus, aki a Nürnbergi Krónikában Nürnberg, Prága, Krakkó és egy sor más európai város mellett első ízben ábrázolta Buda városát. A metszetek és festmények a fényképezőgép megjelenésével sem tűntek el, ám helyüket kétségtelenül átvették a fényképeszeti úton rögzített látképek. Az épületek nemcsak látképként szerepelhetnek fényképeken, hanem önmagukban is, ilyen jellegű többszörözésükre pedig gyakran reklámcélból kerül sor, amit indokolhat, ha az épület hírességének, formájának köszönhetően önmaga „védjegye”, mint például a párizsi Eiffel-torony, a brüsszeli Atomium, a londoni Big Ben vagy a budapesti Halászbástya.

A panorámaszabadság modern korunkban nem jelent mást, mint az ahhoz való jogot, hogy bárki, vagyis akár magánszemély, professzionális fényképész, dokumentumfilm-készítő, sőt egy hollywoodi filmstúdió felvételt készíthessen közterületen álló építményekről, amelyeket aztán az interneten posztolva nyilvánossághoz közvetíthet vagy filmalkotásként sugározhat,²³⁵ nem feledve ugyanakkor, hogy a cselekménnyel létrejött akár fotó, akár film az épített alkotásból eredő származékos műnek tekintendő, tehát önmagában hatást gyakorol az eredeti mű szerzői jogosultjának vagyoni jogaira.²³⁶

Tekintettel arra, hogy a panorámaszabadság szorosan kapcsolódik a *fotóművészeti alkotásokhoz*, így ehelyütt ismertetésre kerül ezek pontos törvényi fogalma. Az Sztj. az 1. § (2) bekezdés i) pontjában külön nevesíti a fotóművészeti alkotásokat mint védelemre érdemes szerzői műveket. Az egyéni, eredeti jelleget mégis nehezebb megállapítani, mint a hagyományos munkák esetében, mivel az elkészítésük gépi úton történik. A Kúria egy igen régi, P.I.3581/1934. számú döntése segít e kérdésben, amikor kimondja, hogy ha „*az alkotói egyéniség sajátosságait viseli*”, a művet egyéni, eredeti jellegűnek kell tekinteni. A Nagykommentár a fotóművészeti alkotások eredetiségét a fotós szubjektumában találta meg, amely alá besorolta a témaválasztás gondolatosságát, a megörökített momentum egyediségét, a képhez felhasznált beállításokat, a perspektívát, illetve a képen végrehajtott szerkesztési utómunkákat, legyen szó akár digitális, akár hagyományos, előhívandó fényképről. Műtárgyak fotóművészeti úton történő reprodukálása azonban nem minősül egyéni, eredeti jellegűnek akkor sem, ha a képkészítés technikája vagy az utómunkálatok hordoznak is az egyediséget.²³⁷ Átdolgozás jöhet létre, ha az utómunkálatok során az eredeti kép készítőjétől eltérő más személy úgy alakítja át a képet, hogy az eredetitől eltérő, más mű jön létre.²³⁸

²³⁵ Newell: i. m. (73), p. 405.

²³⁶ Newell: i. m. (73), p. 407.

²³⁷ Szinger: i. m. (82), p. 410.

²³⁸ Szinger: i. m. (80), p. 353.

A védelmi időről szóló 2006/116/EK irányelv²³⁹ (16) preambulumbekzdése utal a Berni Unió Egyezmény azon rendelkezésére, amely szerint a fényképeket eredetinek kell tekinteni, ha azok a szerző saját szellemi alkotásai, amelyek tükrözik a személyiségét. A védelemhez nem szükséges egyéb feltétel – például érték, cél – teljesítése.

Az 1921. évi szerzői jogi törvény már ismerte a ma „panorámaszabadságként” ismertté vált intézményt. A 62. § 2. pontja ugyanis akként rendelkezett, hogy a közterületen felállított képzőművészeti és építészeti alkotások közkinccsnek tekintendők, így megengedett azok többszörözése, amennyiben az képes ábrázolásban (fény- vagy mozgókép, festmény, képeslap) ölt testet. Különösen összecseng ugyanakkor néhány nyugat-európai ország szabályozásával, hogy a házon elhelyezett plakát, kép, festmény, dombormű, amely nem képezi alkotórészét az épületnek, továbbra is védelmet élvez, többszörözése, terjesztése tehát a szerző engedélye nélkül tilos volt. Amíg tehát a külső látkép az említett korlátozással közkinccsnek minősült a megalkotása pillanatától, addig a belsőépítészeti alkotásokra ugyanez már nem volt igaz.²⁴⁰

Ha már az 1921. évi szerzői jogi törvény is nevesítette a „panorámaszabadságot”, akkor ez joggal volt elvárható az 1969. évi III. törvénytől is, amely e „kíváncsnak” eleget téve kimondta, hogy a szabadban, nyilvános helyen állandó jelleggel felállított képzőművészeti, építészeti és iparművészeti alkotás látképe a szerző hozzájárulása és megfelelő díjazása nélkül is elkészíthető és felhasználható.²⁴¹ Ugyanez igaz volt a tervekre is, amennyiben a felhasználás tudományos vagy ismeretterjesztő előadás, illetve oktatás céljait szolgálta.²⁴²

Az Sztj. 68. § (1) bekezdésében kimondja, hogy a szabadban, nyilvános helyen, állandó jelleggel felállított képzőművészeti, építészeti és iparművészeti alkotások látképe a szerző hozzájárulása és díjazás nélkül elkészíthető és felhasználható. A felsorolt konjunktív feltételeknek együttesen kell fennállniuk. Az alkotásnak szabadban kell állnia, ami egyet jelent azzal, hogy épületen belül csak engedéllyel lehet fényképeket készíteni. Nyilvános helyen kell lennie, amiből következik, hogy magánterületen található alkotásokat akkor sem lehet fotózni, ha azok pl. a kertben állnak. Az állandó jelleg kizárja, hogy az időszakosan felállított művek szabadon többszörözhetőek legyenek fényképek készítése útján.²⁴³ Az Sztj. 68. § (2) bekezdése lehetővé teszi, hogy a nevezett alkotások képét, valamint a fotóművészeti alkotást a szerző hozzájárulása és díjazás nélkül tudományos, ismeretterjesztő és iskolai oktatási célra felhasználják.

Nemcsak az Sztj., hanem az Infosoc-irányelv²⁴⁴ is tartalmaz rendelkezéseket a panorámaszabadságról. Az 5. cikk (3) bekezdés a) pontja a szerző többszörözési jogának kivéte-

²³⁹ 2006/116/EK irányelv a szerzői jog és egyes szomszédos jogok védelmi idejéről.

²⁴⁰ Bakos, Nótári: i. m. (53), p. 27.

²⁴¹ 1969. évi III. törvény, 45. § (1) bekezdés.

²⁴² Uo. (2) bekezdés.

²⁴³ Bakos, Nótári: i. m. (53), p. 418.

²⁴⁴ 2001/29/EK irányelv az információs társadalomban a szerzői és szomszédos jogok egyes vonatkozásainak összehangolásáról.

lei sorában említést tesz az oktatási, szemléltetés vagy tudományos kutatás céljából végzett felhasználásról, amennyiben a felhasználás az elérni kívánt nem kereskedelmi cél által indokolt terjedelmű, és ajánlatos a forrást is megjelölni. A *h*) pont már kifejezetten a panorámaszabadság témaköréről szól, amennyiben lehetővé teszi, hogy a közterületen tartósan elhelyezett művek szabadon felhasználhatók legyenek. Mindezen rendelkezéseket az 5. cikk (1) bekezdés *b*) pontjára tekintettel kell értelmezni, amely kimondja, hogy a jogszerű felhasználás feltétele, hogy a felhasználás önálló gazdasági jelentőséggel nem bír.

Ahogy láttuk, a szabadban, nyilvános helyen álló épületek képmása meglehetősen széles körben engedély és díjazás nélkül többszörözhető. A helyzetet bonyolítja, ha ezek a képek terjesztésre is kerülnek. Ez történt a Barta által bemutatott esetben is, amelyben egy egri épület képét készítette el és használta fel egy helyi lap az épület átadásáról szóló cikkéhez, amelyben azonban nem tüntették fel a tervező nevét. Ezt a tervező kifogásolta, az újság azonban a kérést a név feltüntetésére elutasította arra hivatkozva, hogy gazdasági reklámnak minősülne. Az Sztj. a terjesztés alatt érti a mű többszörözött példányainak nyilvánosság számára történő hozzáférhetővé tételét forgalomba hozattal vagy erre való felkínálással.²⁴⁵

A terjesztéshez tehát az Sztj. a szerző engedélyét és megfelelő díj megfizetését írja elő, ám ezt egy kivétellel töri át. A 37. § kimondja, hogy az egyes művek időszerű, napi eseményekről való tájékoztatás céljára a cél által indokolt terjedelemben szabadon felhasználhatók, ám elvárás, hogy a forrást és a szerző nevét fel kell tüntetni. Ez a feldolgozott jogesetben nem történt meg. Ugyancsak sok függ a kép témájától és készítésének céljától. Amennyiben a fotó készítése egy adott építészeti alkotás bemutatására szolgál, kiemelve azt környezetéből, a név feltüntetése ugyancsak kötelező, ellentétben azon esetekkel, amikor a szabadban álló épület egy nagyobb egész része.²⁴⁶

A miskolci Deszkatemplom ügyében Barta azt is kimutatta, hogy a szabad felhasználás nem irányulhat gazdasági haszon, illetve előny megszerzésére, tehát engedély nélkül az épület látképe nem használható fel arra, hogy reklámozás útján egy termék kelendőségét növeljék.²⁴⁷ Egyes épületek – például a Mátyás-templom, az Országház, a Sagrada Familia – pedig különösen alkalmasak arra, hogy *jellegzetes és eredeti alakjuk* révén kereskedelmi értékkel bírjanak, amelynek a kiaknázása az Sztj. 16. § (3) bekezdése értelmében a szerző kiváltsága, rajta kívül más e jogot csak engedély és díjfizetés ellenében gyakorolhatja. Az engedély az ilyen esetekben ún. merchandising szerződés keretében adható meg, amelynek keretében az épület látképe annak ismertsége folytán eredeti funkciójától eltérő módon kerül felhasználásra.²⁴⁸

Magyarország tehát azon országok közé sorolható, amelyek a városképek fényképezése elé nem gördítenek akadályokat. Akadnak azonban kivételek – például Franciaország és

²⁴⁵ Barta: i. m. (86), p. 105.

²⁴⁶ Barta: i. m. (86), p. 106.

²⁴⁷ Barta: i. m. (86), p. 112.

²⁴⁸ Barta: i. m. (86), p. 113.

Olaszország –, amelyek eltérő módon adták meg az épületek fényképészeti úton történő többszörözésének szabályait. Mivel az Infosoc-irányelv nem kötelezően alkalmazandó uniós jogi norma, ezért az államok az átültetését különböző mértékben oldották meg. E mérték attól függ, hogyan ítélik meg az elkészített fényképek felhasználását, vagyis hogy azok magáncélra készülnek egy családi nyaralás alkalmával, vagy esetleg kereskedelmi hasznot is realizálnak az elkészítésükkel.²⁴⁹

Az egyik kivételként emlegetett Franciaországban a bíróságok dolga, hogy eseti jelleggel megítélik, vajon a képek felhasználására kereskedelmi vagy magáncélból, esetleg más, például hírközlés céljából került sor. A többszörözés tehát alapvetően engedély- és díjköteles az olyan objektumok esetében, mint például a Louvre üvegpíramisa, amelyen a védelmi idő még fennáll.²⁵⁰

A világ egyik leghíresebb építménye, az Eiffel-torony kitűnően példázza a francia gyakorlatot a kérdésben. A mára közkinccsé vált, közterületen álló épületet nappal bárki szabadon fényképezheti. Napnyugta után azonban ez a cselekmény már engedélyköteles, mivel a toronyon különféle fényjátékok, installációk kerülnek megjelenítésre, amelyek szintén egyéni, eredeti jellegű alkotások, tehát védettek, így többszörözésük már engedély- és díjköteles.²⁵¹

Az Infosoc-irányelv megfelelő átültetésének hiányát a francia törvényhozás megkísérelte korrigálni. A francia szerzői jogi törvény módosításával lehetővé kívánták tenni az állandó jelleggel a közutak mentén álló épületek és szobrok magáncélú fényképészeti többszörözését. A tervezett módosítás által limitált formában megvalósuló panorámaszabadság csak természetes személyekre vonatkozott volna.²⁵²

Olaszországban a jogalkotó a kérdés szabályozását a szerzői jogi törvényen kívül oldotta meg. A kulturális és tájképi örökség védelméről szóló 42. számú, 2004-ben²⁵³ napvilágot látott törvény a 107. cikk (1) bekezdésében akként rendelkezik, hogy azon építmények és művészeti alkotások, amelyek a nemzeti kulturális örökség listáján szerepelnek, csak engedély és díjfizetés ellenében többszörözhetők. A 108. cikk (3) bekezdés – enyhítve ezen a megkötésen – akként rendelkezik, hogy a magáncélú, oktatási célú és a köztestületek valorizációs célú többszörözései díjmentesek.²⁵⁴ A tárgyalta törvényt módosító 106/2014. számú törvény²⁵⁵ a

²⁴⁹ Freedom of panorama: what is going on at the EU level? – <http://ipkitten.blogspot.com/2015/06/freedom-of-panorama-what-is-going-on-at.html> (letöltés ideje: 2016. augusztus 4.).

²⁵⁰ Bertoni: i. m. (71), p. 257.

²⁵¹ Newell: i. m. (73), p. 407.

²⁵² Freedom of panorama in France: could even a visit to Père Lachaise become a problem? – <http://ipkitten.blogspot.hu/2016/04/freedom-of-panorama-in-france-could.html> (letöltés ideje: 2016. augusztus 4.).

²⁵³ Codice dei beni culturali e del paesaggio, ai sensi dell'articolo 10 della legge 6 luglio 2002, n. 137 (pubblicato nella Gazzetta Ufficiale n. 45 del 24 febbraio 2004 – Supplemento Ordinario n. 28).

²⁵⁴ Bertoni: i. m. (71), p. 257.

²⁵⁵ Legge 29 luglio 2014, n. 106 Conversione, con modificazioni, del decreto-legge 31 maggio 2014, n. 83 Disposizioni urgenti per la tutela del patrimonio culturale, lo sviluppo della cultura e il rilancio del turismo.

szabad felhasználás esetköreit kibővítette véleménynyilvánítás szabadságával, az egyéni, eredeti jellegű alkotói kifejezésmóddal és a kulturális örökség ismertté tételét szolgáló felhasználással, amennyiben ezek nem irányulnak kereskedelmi hasznoszerzésre.²⁵⁶

Az Egyesült Királyságban az 1988-as *Copyright, Design and Patents Act* (CDPA) meglehetősen szabad teret enged az épületek megőrkítésének, amibe nemcsak a fényképek készítését, hanem a különféle grafikai megjelenítéseket, a filmeket, sőt a filmek kábeles úton történő továbbközvetítését is bele kell érteni. Ezt erősíti, hogy a CDPA az ilyen alkotásokat készítő szerzőket (*craftsman*) az új mű okán szintén védelemben részesíti.²⁵⁷

Németországban a szerzői jogi törvény az 59. §-ban²⁵⁸ lehetővé teszi az épületek fényképezését, ha azok közterületről is jól láthatók. Ebbe beleértendő a magánutak és magánparkok. Hangsúlyozandó továbbá, hogy e kivétel csak az épületek homlokzatára áll fenn.

Összegzés

E tanulmányt a várak és a történelem iránti szeretet ihlette. Ez az érdeklődés szerencsésen találkozott napjaink műemléki szemléletmódváltásával és a szerzői jog iránt felébredt kíváncsisággal. A tanulmány nemcsak azt mutatta be röviden, hogy mi az oka az épített örökséghez való hozzáállás megváltozásának, hanem azt is kimerítően igyekezett taglalni, hogy a rekonstrukciók mögött milyen szerzői jogi kérdések bújnak meg.

A történetiség, amely e témát áthatja, megkövetelte, hogy a középkortól kezdve szóljunk a rekonstrukciók tárgyait képező műemlékek és romok első alkotóiról, hogy aztán a 19. század és a modern kor szerzői jogát megvizsgálva tegyünk megállapításokat az épített alkotások szerzői jogi vonatkozásairól.

Ezek röviden a következők: az épületek terveken alapszanak, azok többszörözéseként emeltetnek. A szerzői jog a tér egyéni, eredeti alakítását nevezi meg a védelem első számú feltételeként, amelyet behatárolnak különféle jogszabályi előírások, a helyszín adottságai, régészeti, történeti kutatások. A különféle tervfázisok kimerítő taglalása után kiragadásra került az átdolgozás joga, amely álláspontunk szerint nemcsak a keresett választ adja meg a romvárak újjáépítésére, hanem elhatárolási szempontként is jelentkezik. Amennyiben vannak rendelkezésre álló tervek vagy épületrészek, akár teljes épületek, azok felújítása, restaurálása átdolgozásnak minősül akkor, ha az eredeti terveken vagy a helyszínen fellelhető térszerkezeteken alapszik, ám azokhoz újat tesz hozzá. Amennyiben ez az újító egyéni, eredeti jelleg hiányzik, akkor tisztán rekonstrukcióról van szó.

²⁵⁶ Mario Fabiani, Paolo Marzano: *Chronique d'Italie* 2015. *Revue Internationale du Droit d'Auteur*, no. 247. 2016, p. 109.

²⁵⁷ Newell: i. m. (73), p. 411–412.

²⁵⁸ Zulässig ist, Werke, die sich bleibend an öffentlichen Wegen, Straßen oder Plätzen befinden, mit Mitteln der Malerei oder Graphik, durch Lichtbild oder durch Film zu vervielfältigen, zu verbreiten und öffentlich wiederzugeben. Bei Bauwerken erstrecken sich diese Befugnisse nur auf die äußere Ansicht.

Az átdolgozás kifejezést is két dimenzióban kell használnunk, ugyanis az építészeti alkotás fogalma alá mind a terv, mind pedig az épület feltétlenül szubszumálandó. Éppen ezért a rekonstrukciók során vagy a terv – amennyiben még fellelhető (lásd budavári épületek) –, vagy az épület, vagy ha mind fellelhető, mindkettő átesik átdolgozáson. Amennyiben a terveken a védelmi idő még fennáll, akkor ez a cselekmény engedély- és díjköteles. Ha a védelmi idő már eltelt, a tervek szabadon felhasználhatók az olyan külsejükben és belsejükben a régit idéző, de kivitelezésükben modern épületek esetében, amelyeket a régi helyén építenek fel akár a semmiből. Ez esetben tehát új épület jön létre átdolgozott tervekkel. Ha viszont a tervek már nincsenek meg, vannak viszont beépíthető épületrészek, akkor új tervek látnak napvilágot, de az épület a régi marad, igaz, új köntösben.